

**Pražská vysoká škola psychosociálních studií**



**Problematika altruismu**

Marie Čandová

vedoucí práce: PhDr. Martin Soukup, Ph.D.

**Praha 2012**

**Prague college of psychosocial studies**

**The Issue of Altruism**

Marie Čandová

The Diploma Thesis Work Supervisor: PhDr. Martin Soukup, Ph.D

**Praha 2012**

## **Anotace**

Předmětem této diplomové práce je teoretická analýza altruismu a altruistického chování. Jako jeden ze základů morálky a etiky byl altruismus až do vzniku nových vědních oborů předmětem zájmu velkých filosofů. Změna pohledu na nezištné jednání přišla s vědami postavenými na evoluční teorii. V evolučním pojetí, kde se setkáváme mimo jiné s altruismem v rámci rodinných vztahů a s recipročním altruismem, se jeví altruistické jednání jako převlečené sobectví. Při analýze altruismu v kontextu antropologie jsem zjistila, že zvyk dávání darů slouží k získávání a udržení sociálního postavení či prestiže. Analýza altruismu z pohledu sociální psychologie ukazuje, že na poskytnutí pomoci má vliv mnoho proměnných, přičemž teorie sociální výměny přímo předpokládá, že si vedeme jakési vnitřní účetnictví zahrnující náklady a zisky plynoucí z našeho jednání. Ačkoli jsem zjistila, že v optice vybraných vědních oborů altruistickým činem vždy něco získáme a někdy jednáme přímo kvůli očekávané odměně, nesetkala jsem se s názorem, že je člověk čistě sobeckou bytostí, která by měla rezignovat na snahy altruisticky jednat.

**Klíčová slova:** altruismus, biologické evoluce, kultura, prosociální chování, morálka.

## **Abstract**

The subject of this thesis is a theoretical analysis of altruism and altruistic behavior. As a foundation of ethics and morality, altruism was an area of interest to all the great philosophers until the rise of the new sciences. A change in the perspective on selfless behaviour emerged with the rise of sciences based on the evolutionary theory. Within evolution, where altruism in family relations and reciprocal altruism are discussed, altruistic behaviour is portrayed as disguised selfishness. When analysing altruism in the context of anthropology, I found that the custom of giving gifts is used to gain and maintain social status or prestige. The analysis of altruism from the perspective of social psychology shows that providing assistance is influenced by many variables. Social exchange theory assumes that we keep a sort of an internal accounting system that consists of profits and losses resulting from our actions. Even though I found that when looking through the lense of selected disciplines, something is always gained through altruistic acts and sometimes we are directly motivated by the expected reward, I have not come across the view that man is a purely selfish being, who should resign in all efforts of altruistic actions.

**Key words:** altruism, biological evolution, culture, prosocial behavior, morality.

**Čestné prohlášení:**

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

V Praze dne .....

Podpis:.....

# OBSAH

<b>Úvod</b>	<b>1</b>
<b>1. Vymezení klíčových pojmů</b>	<b>2</b>
1.1 Altruismus	2
1.2 Biologická evoluce	2
1.3 Kultura	3
1.4 Prosociální chování	3
1.5 Morálka a etika	4
<b>2. Tři přístupy ke studiu altruismu</b>	<b>5</b>
<b>3. Vybrané názory na altruismus z pohledu filosofů</b>	<b>8</b>
3.1 Altruismus v kontextu proměn filosofického myšlení	8
3.2 Svědomí a morální vývoj	16
<b>4. Altruismus v kontextu evoluční biologie, sociobiologie a evoluční psychologie</b>	<b>19</b>
4.1 Evoluční teorie	19
4.1.1 Sobecký gen	21
4.2 Sociobiologie a evoluční psychologie	22
4.2.1 Altruismus tvrdého a měkkého jádra	23
4.2.2 Inkluzivní zdatnost a Hamiltonovo pravidlo	24
4.2.3 Rodičovské investice	25
4.2.4 Reciproční altruismus	27
<b>5. Altruismus v kontextu antropologie</b>	<b>31</b>
5.1 Dar jako závazek	31
5.2 Potlač	34
5.3 Ceremoniální směna kula	36
5.4 Pospolítost a Pjotr Alexejevič Kropotkin	38

<b>6. Altruismus v kontextu psychologie</b>	<b>40</b>
6.1 Sociální psychologie a prosociální chování	40
6.1.1 Teorie sociální výměny	41
6.1.2 Sociální normy	42
6.1.3 Empatie	44
6.2 Situační proměnné	45
6.2.1 Efekt přihlížejících	45
6.2.2 Rozptýlená odpovědnost	46
6.3 Jiné determinanty prosociálního chování	48
6.4 Altruismus a sociální pracovník	48
<b>Závěr</b>	<b>51</b>
<b>Literatura</b>	<b>53</b>

# ÚVOD

Volba tématu této diplomové práce byla ovlivněna faktem, že jsem studentkou sociální práce, pracuji s lidmi a byla jsem členkou dobrovolnických organizací. Velice mě proto zajímala problematika motivace k dobrovolnictví, již jsem se věnovala ve své bakalářské práci. Z výzkumu jsem zjistila, že většinu dobrovolníků z mého vzorku motivují nejen vztahy s ostatními dobrovolníky, ale i možnost ovlivnit život klientů a potřeba uznání a ocenění okolí. Žádný respondent nevedl, že dobrovolnickou prací nic nezíská. Nabídla se mi tedy otázka, zda altruismus existuje a následně jsem začala přemýšlet o tom, co vlastně altruismus znamená.

Podle některých pesimističtějších autorů se ocitáme v době úpadku morálky, kdy prosazování vlastních zájmů vítězí nad touhou činit dobro pro druhé. Zároveň je ale všeobecně přijímáno, že altruistické jednání je činěno vždy ve vztahu k druhému člověku s tím, že se pomáhající neptá, co mu toto jednání přinese, nejedná proto, aby něco získal. Zda je tomu opravdu tak, zda je čistý altruismus možný, se pokusím v této práci zjistit.

Předmětem této diplomové práce bude tedy teoretická analýza altruismu a altruistického chování. Po uvedení základních pojmů se budu věnovat altruismu, jako jednomu ze základních prvků etiky, a okrajově se zmíním také o svědomí. Předmětem další kapitoly bude altruismus z pohledu věd postavených na evoluční teorii, která doznala výrazných změn po geocentrické revoluci Richarda Dawkinse. V kapitole věnované pohledu antropologie budu vycházet ze zjištění ekonomické antropologie o zvyku dávání darů. Psychologické hledisko doplněné o zmínku o úskalí v pomáhajících profesích z pohledu Wolfganga Schmidbauera, bude předmětem kapitoly poslední. Na závěr se pokusím jednotlivé přístupy porovnat.

Při analýze altruismu budu vycházet ze studia dostupné literatury. V části pojednávající o altruismu v evolučně biologické perspektivě vyjdu z literatury pojednávající o lidské přirozenosti. Při studiu antropologického hlediska využiji prací a významných autorů z oblasti věd o kultuře a psychologické hledisko podložím literaturou z oblasti individuální psychologie.



# 1. VYMEZENÍ KLÍČOVÝCH POJMŮ

Klíčovými pojmy této diplomové práce jsou altruismus, biologická evoluce, prosociální chování, morálka a etika. Nejprve proto předložím několik definic altruismu a následně stručně popíši další zmíněné klíčové pojmy.

## 1.1 Altruismus

V Blechově Filosofickém slovníku je altruismus (z lat. *alter*, jiný, druhý) mravním postojem, „*který klade důraz na zájmy a potřeby druhých, resp. na společné účely před vlastními nebo je klade na stejnou rovinu důležitosti; opak egoismu. V mnoha etických systémech hraje roli mravní maximy; např. u A. Comta ve smyslu „nacházet smysl a uplatnění v životě pro druhé“* (BLECHA et al. 1995).

Podobně definuje altruismus jiný filosofický slovník jako „*termín zavedený Comtem k označení základního morálního postoje vyjadřujícího obětavost a nezištnost v cítění, myšlení a jednání a zaměřené na blaho jiných, v poslední instanci pak na blaho „lidstva vůbec“* (KLAUS, BUHR 1985).

U altruistických činů předpokládáme, že jsou nezištné, tedy že z nich jednající nemá žádný prospěch, resp. že je koná bez očekávání nějaké odměny či zisku. V této práci budu pojem altruismus používat ve smyslu jednání v zájmu druhého bez očekávání jakékoli odměny.

## 1.2 Biologická evoluce

V první části této práce se budu zabývat altruismem s hlediska věd stojících na evoluční teorii. Termín evoluce pochází z latinského *ēvolūtiō* - „rozvíjení, rozvinutí“ a obecně znamená vývoj, při němž dochází k postupným změnám.

Biologická evoluce je procesem v němž dochází ke vzniku a proměnám druhů organismů. Hlavními mechanismy jsou přirozený výběr a pohlavní výběr. Základními pilíři biologické evoluce jsou dědivost znaků, variabilita a reprodukce.

### 1.3 Kultura

Některé pojmy jsou používány v mnoha významech a není proto snadné je jasně definovat. Jedním z nich je pojem kultura, která je zpravidla chápána jako „*třída pozitivních hodnot přispívajících k humanizaci člověka a rozvoji jeho schopností*“ (SOUKUP, 2011, s.693).

Kulturu vykládají různá vědecká odvětví odlišně. Etymologicky vznikl pojem kultura z latinského „*colo*“, „*colere*“ a byl původně spojován s obděláváním zemědělské půdy. Změna významu nastal za dob **Marca Tulia Cicera** (106 – 43 př.Kr), který změnil chápání pojmu kultury jakožto popisu vzdělanosti tím, že filosofii nazval kulturou ducha (SOUKUP, 2011).

Vzhledem k tomu, že v této práci používám pojem kultura v souvislosti s antropologickým pohledem na altruismus, budu nadále používat antropologickou definici kultury, která říká, že kultura je: „*Systém idejí, sociokulturních regulativů a artefaktů, který nutí členy určité společnosti jednat, myslet a vlastnit určitým způsobem a který si lidé osvojují procesem enkulturace*“ (SOUKUP, 2009, s. 47). Sociokulturní regulativy jsou naučené vzorce a normy chování, z jejichž nedodržování vyplývá sankce. Jejich hlavními typy jsou obyčeje, mravy, zákony a tabu. Spolu s idejemi a artefakty, materiálními produkty cílevědomé lidské činnosti jsou sdíleny a předávány členy určité společnosti (SOUKUP, 2011).

### 1.4 Prosociální chování

Altruismus, definovaný jako jednání ve prospěch druhého, je předmětem sociální psychologie, která pracuje s pojmem prosociální chování, jež mimo jiné, zahrnuje právě i altruismus. O prosociálním chování se hovořilo zpočátku v souvislosti

s agresí, kterou někteří autoři považovali za kulturně žádoucí (Bandura, Walter). Ke změně došlo s vymezením pojmu opačného významu, tedy pojmu asociální. To vedlo i k ucelení a rozšíření pojmu prosociální, pod nějž byla zahrnuta dobročinnost, pomáhání, altruismus aj. Někteří autoři používají tohoto pojmu jako synonyma altruismu.

## **1.5 Morálka a etika**

Slovo morálka je používáno v mnoha významech. Například v souvislosti s plněním povinností hovoříme o pracovní morálce aj. Obecněji chápána je morálka jako proměnlivý, historicky a kulturně podmíněný souhrn hodnotících soudů, zvyků, názorů, ideálů, pravidel, institucí a norem, jimiž se lidé v určitém ohledu řídí ve svém praktickém mravním jednání (BRÁZDA, 1998). V této souvislosti nacházíme například křesťanskou morálku, morálku otroka; můžeme se setkat s výrazy jako pokrytecká či měšťácká morálka. Teorií morálky je etika, která se snaží nalézt obecné základy, na nichž morálka stojí.

## 2. TŘI PŘÍSTUPY KE STUDIU ALTRUISMU

Altruismus či altruistické jednání bylo a je součástí každodenní reality. Jako nezištné jednání ve prospěch druhého konané s láskou k bližnímu je součástí světových náboženství a je jedním ze základních kamenů morálky. Zkoumání příčin vzniku, důsledků a vůbec významu altruismu bylo vázáno na existující vědecké obory. Do 20. století bylo proto téma altruismu výhradně předmětem zájmu filosofů různých směrů. Výrazná změna přišla se vznikem nových oborů, jakými jsou například psychologie, evoluční biologie, sociobiologie a s oživením a obohacením oborů o nové poznatky.

Dříve než předložím analýzu altruismu dle tří vybraných přístupů, budu první část této práce věnovat úvahám o altruismu velkých západních filosofů. Jak již bylo řečeno, altruismus jako nedílná součást morálky, byl dlouhou dobu zkoumána právě pouze filosofy. Jejich snahou přitom nebyl pouhý popis stávající situace v oblasti morálních zásad, analýza morálních problémů či prezentace vlastních názorů. Usilovali také o nalezení obecně platných etických principů či návodů. Snažili se nalézt odpověď na otázku, jak je správné se v konkrétní situaci zachovat. V této části tedy předložím stručný přehled názorů na altruismus počínaje velkými řeckými mysliteli, doplněný v závěru o krátké zastavení se nad tématem svědomí a jeho vývoje.

Zcela z jiné perspektivy na altruistické jednání nahlíží evoluční biologie, sociobiologie a evoluční psychologie, jejichž základem je teorie biologické evoluce. Ačkoli uznávaných teorií biologické evoluce bylo více, největšího ohlasu a následného rozpracování se dočkala teorie Charlese Darwina. Základním mechanismem evoluce je podle Darwina přirozený výběr, znamenající boj o přežití mezi druhy, nikoli spolupráci. Ve druhé polovině 20. století popularizoval Richard Dawkins zjištění, že základním prvkem evoluce není druh ani jedinec, ale je jím gen. Důsledky, jaké měla evoluční teorie na vnímání altruismu se budu zabývat ve druhé části práce. Zde se mimo jiné zmíním také o pokusu sociobiologie pojmout altruismus jinak, než jako pouhé „přestrojené sobectví“, o rodičovských investicích a o Hamiltonově pravidle, díky němuž je možné vypočítat, komu z příbuzných a za jakých podmínek je výhodné z hlediska našich genů pomoci. Altruismus mezi nepříbuznými jedinci vysvětluje reciproční altruismus. Jeho mechanismus se pokusím v závěru kapitoly vysvětlit na příkladu hry Věžňovo dilema.

Studiem současnosti a minulosti lidstva zahrnujícím nejen popis, ale i analýzu rozličných kultur se zabývá antropologie. Morálka a jednání ve prospěch druhého člověka je bezesporu součástí každé kultury, jakkoli se od sebe navzájem odlišují. V následující části práce budu hovořit o zvyku dávání darů, které je všeobecně vnímáno jako altruistické. Tomu se věnovali představitelé ekonomické antropologie. Zahrnout do nově se rodící ekonomické antropologie můžeme práci francouzského etnologa Marcela Mause, který analyzoval instituci potlače, jehož součástí je právě dávání darů. Terénní výzkumy dalších významných antropologů vedly k popisu ceremoniální směny kula, která může na první pohled působit jako pouhý obchod. V následujícím textu ukáži, že tomu tak úplně není a že mimo jiné na směně kula má výrazný podíl spolupráce zúčastněných. Právě tématem spolupráce tuto část práce uzavřu, když budu hovořit o názoru Kropotkina o tom, že spolupráce je nejen hybnou silou evoluce, ale je zároveň i vrozeným instinktem.

Altruismu v kontextu psychologie se budu věnovat v poslední části práce. Altruistickým jednáním, jako jednáním probíhajícím v sociálním prostředí se zabývá sociální psychologie. Její představitelé se zamýšlejí nad rolemi, postoji a chováním v interakci s druhými lidmi. V souvislosti s chováním, kdy je poskytována pomoc druhému, přišla sociální psychologie s termínem prosociální chování, o němž budu hovořit v úvodu této části. Sociální psychologie se při vysvětlení existence altruismu zaměřila na vlivy prostředí a výchovy a nabídla vysvětlení v podobě teorie sociální výměny. Zjistili také, že altruistické jednání je výrazně determinováno sociálními normami, jako motivy altruistického jednání a mírou empatie jedince poskytujícího pomoc.

Další okruh proměnných byl zkoumán po šokující vraždě mladé Američanky, které nikdo ze svědků neposkytl pomoc. Následovala řada experimentů, na jejichž základě byly definovány situační proměnné mající vliv na altruistické chování. Je jím efekt přihlížejících a fenomén rozptýlené odpovědnosti.

Jednou z očekávaných vlastností sociálního pracovníka je stálá ochota pomoci bližnímu. Často se setkávám s také s názorem, že nezištná pomoc je to, po čem sociální pracovník opravdu bytostně touží. V případě vykonávání profese sociálního pracovníka je ale tento předpoklad z důvodu pobírání platu, jaksi nelogický. V závěru této práce se proto zmíním o osobnosti pomáhajícího. Použiji přitom mě blízký názor německého

psychologa Wolfganga Schmidbauera, který svým popisem syndromu pomocníka boží mnohdy zidealizovanou představu sociálního pracovníka.

### 3. VYBRANÉ NÁZORY NA ALTRUISMUS Z POHLEDU FILOSOFŮ

#### 3.1 Altruismus v kontextu proměn filosofického myšlení

Altruismus je jedním ze základních etických pojmů, je součástí morálky patrně všech kultur lidstva. Altruismus jako nesobecké, nezištné jednání ve prospěch druhého, byl a je samozřejmou součástí světových náboženství. Je ovšem otázka, zda je ještě stále ve svém původním slova smyslu lidmi praktikován. Francouzský filosof a sociolog **Gilles Lipotevsky** (narozen 1944) míní, že v současné době vládne morálka bez závazků a bez sankcí a altruistické hodnoty přestali lidé vnímat jako běžné. Dle výzkumů má altruismus, jako morální kvalita stále menší důležitost. Ve společnosti, kde myslet jen sám na sebe není nemravné a ideálu pomoci druhému málokdo věří, nabývá altruismus podoby sebezrazení vlastní osoby (LIPOTEVSKY, 1999).

V následující části ukáži, jak na etické téma reagovali někteří filosofové a filosofické školy. V závěrečné části této kapitoly se zmíním o svědomí a morálním vývoji. Nejprve ale ujasním základní pojmy.

**Etika** je filosofická disciplína, jejímž předmětem je lidské jednání z hlediska mravnosti. Jednání má vždy nějakou hodnotu, podle níž hovoříme o jednání buď jako morálním nebo nemorálním. V rámci etiky se ustálilo několik přístupů, které se snaží nejen zdůvodnit a reflektovat lidské jednání, ale i poskytovat jeho nová pravidla a normy. Vychází přitom ze situací mravní volby jedince nebo z potřeb společnosti. Pro některé etické teorie jsou určující očekávané výsledky, jiné staví na emocích, na lidské vůli, nebo se snaží využít lidský rozum ve spojitosti s uspořádáním vesmíru (THOMPSON, 2004; BRÁZDA, 1998). Etymologicky má etika svůj původ v řeckém „*éthos*“ – zvyk, obyčej, mrav. Původně slovo „*éthos*“ znamenalo také stáj a společné místo k bydlení, což nás přivádí k rozšíření vlivu etiky od jednotlivce na celou společnost. Etika se jako teorie morálky snaží odhlédnout od konkrétních situací a nalézt základní principy či normy, kterými by se člověk ve svém jednání měl řídit.

Slovo **morálka** pochází z latinského „*mos*“, znamenajícím mrav, zvyk, obyčej, ale také charakter, rozmar, nálada, povaha, řád aj. Morálka představuje „*proměnlivý, historicky a kulturně podmíněný souhrn hodnotících soudů, zvyků, názorů, hodnot, ideálů, pravidel, institucí a norem, jimiž se lidé v určitém ohledu řídí ve svém praktickém mravním jednání*“ (BRÁZDA, 1998, s.132). Praktické jednání přitom zahrnuje rozhodování, jeho zdůvodnění a samotné jednání. Na naše rozhodování může mít a má vliv spousta proměnných. V průběhu vývoje etiky přicházeli velcí myslitelé s mnoha teoriemi týkajícími se vlivů na naše morální rozhodování, samozřejmě i s jejich patřičným zdůvodněním.

Velcí řečtí filosofové vztahovali lidské jednání ke štěstí, ke spokojenému životu. Snažili se nalézt odpověď na otázku jak jednat, abychom nebyli nešťastní. Neštěstí přitom obecně chápali jako překročení míry dané člověku. Překročení této míry totiž znamená narušení rovnováhy protikladů. Štěstí je otázkou duše, nikoli materiálních statků. Dle **Démokrita** (asi 460 – 370 př.Kr.) je veškeré lidské jednání vztaženo k dobrému stavu duše a šťastný život se tak stává péčí o duši. Péči o duši uskutečňujeme prostřednictvím rozumu, jímž zjišťujeme pravou míru jednání. Maxima filosofické etiky zní: „*Každému dobrovolnému jednání musí předcházet rozumová úvaha, která prozkoumá jeho hodnotu z hlediska jeho důsledků pro duši – tedy pro blaženost – jednajícího a která mu zamezí v případě, že ho sezná škodlivým nebo nejistým*“ (KARFÍK, 2006, s.22).

Ačkoli řecký filosof **Sókrates** (asi 469 – 399 př. Kr.) nenapsal žádný spis, jeho myšlenky, které se dochovaly díky jeho žákům. Jeho dílo ovlivnilo mnoho dalších významných filosofů, kteří dále rozvíjely jeho myšlenky. Poté, co ho delfská věštírna označila za nejmoudřejšího člověka, dospěl k tomu, že se od ostatních lidí liší pouze tím, že „*ví, že nic neví*“, zatímco ostatní „*nevědí, ale myslí si, že vědí*“. Byl přesvědčen, že v nevědění spočívá zlo. Poznání má pak nejvyšší hodnotu. Můžeme díky němu poznat sami sebe, poznat základní etické koncepty, můžeme poznat dobro. Jen díky poznání jsme schopni se v mravních problémech správně rozhodovat a dosahovat ctnosti.

Ctnost v antice byla chápána jako mravním úsilím získaná schopnost konat dobro rád, v harmonii povinnosti a sklonů. V ctnostném člověku jsou animalita (sklon) a duch (povinnost) v harmonii a ctnostný člověk je tak zároveň šťastný (ŠPLÍCHAL,



2003). Dostatečná znalost dobra i prostředků k jeho dosažení je základem štěstí, které má zajistit duši. Před nesprávným jednáním nás, dle Sókrata, varuje vnitřní hlas Daimonia (svědomí).

O přesné vymezení etických pojmů se ve svých spisech snažil nejslavnější Sókratův žák **Platón** (429 – 347 př. Kr.), jeden z největších filosofů v dějinách. Platónovy spisy mají podobu dialogů jichž se účastní právě Sókrates jako zprostředkovatel Platónových názorů. Platón nepřijímá Sókratovo „vím, že nic nevím“ a přichází s teorií idejí. Člověk ve své každodenní zkušenosti vnímá a poznává prostřednictvím smyslů, ale to, co nám zprostředkují smysly, jsou jen zdání (*doxa*). Pravé jsoucno (*epistémé*), které je oproti smyslům stálé, nepomíjivé, jednotné, poznáváme rozumem. Toto pravé bytí náleží jen idejím (TRETERA, 2002). Poznání idejí, tedy věcí v jejich podstatě, se uskutečňuje pomocí ducha. Duše je svou podstatou (*esenci*) idejím podobná. Než přišla do pomíjivého smyslového světa, nahlížela podstaty věcí, ale pak byla připoutána k zemi žádostivým tělem. Pokud se jí podaří vyprostit se ze zajetí smyslů, může si znovu na ideje vzpomenout.

Nejvyšší ideou je idea dobra, která všechny ostatní ideje převyšuje a je zdrojem všech hodnot a její poznání je naším cílem. „...k tomu, aby člověk porozuměl ideji dobra, musí se odvrátit od stínového divadla smyslové zkušenosti, které obvykle považují za celou skutečnost“ (THOMPSON, 2004, s. 57). Silou, která nás vede a motivuje k poznání v cestě za dobrem, je láska – Eros. Je to tvořivá síla toužící po světě idejí.

Z výše uvedeného plynou pro etiku tyto důsledky. Je nutné pochopit rozdíl mezi smyslovostí a duchem. Následně je třeba vymanit se z vlivu smyslů, pudů, protože k idejím se mohu dostat pouze s použitím rozumu. Měl bych dojít k tomu, že můj rozum bude moji smyslovost ovládat. Úkolem člověka je tedy řídit sám sebe rozumem, ale také působit, aby tohoto osvobození dosáhli i ostatní lidé. Duch, který se osvobodí z nadvlády smyslů, žije ve znamení ideje dobra. Mravní život člověka se může zdokonalit, jelikož se takto rozpomene na ideje spravedlnosti, dobra, lásky aj. „Spravedlivý člověk dosahuje většího uspokojení nezávisle na tom, jak neúspěšný se může zdát okolnímu světu, ale člověk, který je hnán vidinou světského úspěchu, stejně zůstane nenaplněn, protože žádosti nemají hranice“ (THOMPSON, 2004, s.62).

**Aristotelova** filosofie je nejen velice rozsáhlá, ale obrovský je i její vliv. Vychází původně ze myšlenek svého učitele Platóna, se kterým se ale později názorově částečně rozešel. „*Přítelem je mně Platón, ale ještě větší přítelkyní pravda*“ (TRETERA, 2002, s.94). Pro pochopení jeho etiky je důležitá jeho teze, že cílem a účelem života je blaženost - „*eudaimonia*“. Blaženost je činnost duše v souladu se ctností; je dobrem, o něž usilujeme pro ně samé. Dalším klíčovým pojmem jeho etiky je „*areté*“, ctnost. Ctnost je dispozice jednat určitým způsobem. Ctnostný člověk je ten, který v dané situaci jedná morálně. Za ctnosti přitom Aristoteles považuje odvahu, střídmost, jemnost, svobodomyšlnost, důvtip, vznešenost a společenskost. Pro dosažení cíle bychom tedy měli být ctnostní a mělo by nám to přinést štěstí (THOMPSON, 2004).

Sókratés stavěl mravní život na vědění, Aristotelés zdůrazňoval nutnost osvojování si mravních zásad. Jeho etika je jistým způsobem návod jak správně jednat a proto přikládal veliký význam výchově a upevňování charakterových ctností zvykem. Člověk by se přitom měl držet své přirozenosti, jejíž nejvýstižnější charakteristikou je rozum. Jednání by mělo být tedy rozumné, měli bychom způsob jednání nacházet ve středu mezi krajnostmi.

K největším postavám církevních dějin patří svatý **Augustin** (354 – 430). Pro Augustina jako filosofa inspirovaného Platónem, má důležitou úlohu rozum. Myšlením dle něho rozpoznáváme věčné pravdy, které však nemohou mít původ a důvod ani v proměnlivé zkušenosti, ani v nás samotných, protože my je nevytváříme. Augustin tvrdí, že tyto pravdy musí mít nějaký vyšší důvod a nachází jejich základ v Bohu, který je jedinou věčnou pravdou a jen skrze něho můžeme dojít k pravdě a dobru.

Etická otázka je u Augustina spojena s učením o predestinaci. Bůh dal podle ní prvním lidem svobodnou vůli konat dobro či zlo. První člověk ale zhřešil, čímž tuto svobodu ztratil, a stal se z něho hříšník mající možnost konat dobrou pouze z Boží milosti. Takto „omilostnění“ nejsou ale všichni lidé, ostatní jsou zatraceni (TRETERA, 2002).

O racionální podložení křesťanské morálky se snažil velký teolog, katolický filosof **Tomáš Akvinský** (1225 – 1274). Vycházel přitom z Aristotelovi koncepce. Akvinský nepřijímal názor, že morálka je nám pouze zjevena Bohem, ale prohlašoval,

že východiskem morálky je lidský rozum, který právě od Boha člověk získal. Jinak řečeno, zjevené mravní zásady můžeme logicky podložit rozumem. Rozum ale není vším, víra ho převyšuje. Tomáš Akvinský je empirik - k poznání je dle něho třeba zkušeností na základě smyslového poznání. V objasňování své teze přirozeného zákona se opírá o fakt, že vše bylo stvořeno Bohem tak, aby to bylo dobré a plnilo to svůj účel. Lidský rozum dal Bůh člověku právě proto, aby zkoumal a naplnil smysl, který stvořitel světu dal. Etika přirozeného zákona tak hodnotí jednání buď jako přirozené nebo nepřirozené. Jednání v intencích tohoto zákona nehledí na výsledky tohoto jednání. Tomáš Akvinský uvedl také vlastnosti, které jsou opakem sedmi smrtelných hříchů (pýcha, lakota, chtíč, závist, nenasytlost, hněv, lenost). Čtyři základní vlastnosti (ctnosti) : rozumnost, spravedlnost, statečnost a uměřenost, jsou znamením morálního života. Univerzálností morálních zásad se Akvinského přirozený zákon rozšířil i za hranice církve (THOMPSON, 2004).

Jiný směr měly myšlenky renesančního myslitele **Thomase Hobbesa** (1588–1679). Ten z etické otázky teologická hlediska zcela vyjímá a opírá se pouze o zkušenost. Náboženství označil za pověru. Odmítá také svobodu vůle. Člověk je v jeho pojetí egoistou usilujícím o vlastní výhody. V honbě za nimi vládne „válka proti všem“. *„A proto kdykoli dva lidé touží po téže věci, z níž se oba zároveň nemohou těšit, stávají se nepřáteli, a na cestě ke svému cíli se snaží jeden druhého zničit“* (HOBBS, 2009, s. 88). Jediný, kdo umožní mír, je stát se svou nadřazenou mocí chránící mravnost. Morálka je prosazována na základě společenské smlouvy. Dle Hobbesa jedná člověk více na základě svých emocí a svých zvířecích pudů než na základě rozumu, a tak má morálka vést právě k omezení sobeckosti lidských emocí. Hobbes věřil, že morálka je otázkou vášní a naší přirozeností není altruismus, ale sobectví (ŠPLÍCHAL, 2003).

Osvícenecký myslitel a spisovatel **Jean-Jacques Rousseau** (1712 – 1778) považoval člověka ve své přirozenosti za dobrého. Špatného a egoistického z něho dělá zkažená společnost. Kritizuje z tohoto důvodu vzdělávání, které dle jeho názoru kráčí ruku v ruce s upadáním mravnosti. Navrhl vlastní systém vzdělávání a zdůrazňoval význam důsledné výchovy. Z člověka nezkaženého společností vytvořil ideál divocha. Takový člověk je zcela neovlivněn jakýmkoli kulturními vlivy a (přesto) je morálka jeho přirozenou součástí.

Jednou z nejvlivnějších teorií etiky se stal **utilitarismus**, který navazuje na osvícenství a materialismus a má i v dnešní na výkon zaměřené společnosti mnoho svých stoupců. Jeho základním přesvědčením je, že lidské jednání je posuzováno a také ospravedlňováno podle jeho užitečnosti pro konajícího (DUFEK, MALINA 2009). Prospěšnost či užitečnost se přitom hodnotí zvýšením slasti. Strast je naopak známkou morálně nesprávného jednání. Také platí, že užitek by z takového činu, respektive mravního rozhodnutí, mělo mít co nejvíce lidí.

Zakladatelem utilitarismu byl britský filosof a právník **Jeremy Bentham** (1748 – 1832), jedním z významných stoupců **John Start Mill** (1806 – 1873). Bentham považoval za užitečnou nejen každou věc, která přinese prospěch, výhodu, potěšení, štěstí nebo dobro, ale i takovou, která neštěstí či konání nesprávných věcí zabrání. Zásadní je pro něho kvalita dosaženého blaha a zajímá ho prospěch jednotlivých činů. Naproti tomu Mill zastával názor, že jde především o pravidla, která je pro dosažení většího blaha nutno dodržovat. Jeho teorii je možné označit za utilitarismus pravidel. (THOMPSON, 2004). Postoj utilitarismu k altruismu myslím dobře vyjadřuje Millovo vyjádření k otázce sebeobětování: „*Utilitaristická morálka si váží u lidí síly obětovat jejich vlastní dobro pro dobro ostatních. Odmítá jen uznat, že sama oběť je dobrá. Oběť, která nezvyšuje, ani nemá tendenci zvyšovat součet konečného blaha, považujeme za zbytečnou*“ (cit dle THOMSONA 2004, s.95). Zde je na místě uvést některé z námitek utilitarismu. Jsou jím neosobní posuzování toho, co je pro druhého či druhé dobré a také možnosti „počítání“ prospěchu či neprospěchu, tedy otázka spravedlnosti.

Významným německým filosofem, který zásadně ovlivnil dějiny západního myšlení byl **Immanuel Kant** (1724 – 1804). Stalo se tak zejména díky takřka revoluční změně myšlení ve filosofii. Upustil myšlení, které se snažilo o poznání objektů či předmětů, a namísto toho začal zkoumat subjektivní podmínky naší zkušenosti s těmito předměty a jejich povahu (HORYNA, 2009). Uvědomil si, že věci nepoznáváme tak, jak jsou, ale jak nám je ukáží naše smysly. Tento obrat nazval Kant koperníkovským.

Morálka podle něj nemůže být postavena na smyslových důkazech a zároveň věřil, že člověk má přirozenou schopnost rozlišovat co je a co není správné. Byl také přesvědčen, že na základě logické úvahy člověk nemůže zjistit, co by měl dělat. Snažil se proto nalézt novou morálku, jejíž normy by měli univerzální charakter (HENRIKSEN, VETLESEN, 2002). Hledal takový motiv morálního jednání, který by

nebyl, v protikladu k utilitarismu, řízen představou odměny či by neposkytoval člověku příjemný pocit. Tak došel k tomu, že bychom měli mravně jednat proto, že cítíme, že je to naše povinnost a s dobrou vůlí. Protože mravní jednání je vždy otázkou vědomé volby, přináší člověku zkušenost pravé svobody. Jelikož jednám s vědomím, že nic nezískám, musím mít představu Boha a věřit, že svět stvořil tak, že svým správným jednáním dojdou štěstí. Pro Kanta by ve světě bez Boha na ničem nezáleželo. Vzhledem k tomu, že dobra a štěstí nemusím v tomto životě dosáhnout, dává mi představa Boha vyhlídku nesmrtelnosti. Svoboda, Bůh i nesmrtelnost jsou postuláty našeho mravního jednání a zároveň jsou tím, co tímto jednáním získáváme (THOMPSON, 2004).

Časem dospěl Kant k definování svého kategorického imperativu, který říká, že bychom měli něco dělat bez ohledu na důsledky. Jeho první formulace zní: „*Jednej tak, aby maxima tvé vůle mohla vždy zároveň platit jako princip všeobecného zákonodárství*“ (KANT, 1996, s. 50). Platit by mělo také to, že bychom měli jednat tak, abychom lidskost – ať už svou vlastní nebo druhého člověka – považovali nejen za pouhý prostředek, ale za samotný cíl. Podle Kanta by člověk měl jednat tímto způsobem, založeným a priori na rozumu. Snah o své vlastní dobro by se měl vzdát a jednat ve prospěch ostatních.

Antikřesťanský charakter měla filosofie **Friedrich Nietzscheho** (1844 – 1900), pro kterého byl „*Bůh mrtev*“. Respektive Bůh, kterému lidé přisoudili nadlidské vlastnosti, musí zemřít, aby se mohl z člověka zrodit nadčlověk. V životě bez Boha musí všemu čelit člověk sám, musí si zvolit vlastní cíle, musí se vzdát etiky postavené na křesťanství a vše uskutečňovat pouze na základě své vůle – „*vůle k moci*“. Dle Nietzscheho poznamenala křesťanská církev morálku tím, že každou hodnotu učinila bezcennou, z každé pravdy udělala lež a z čestnosti podlost. Byla podle něho ztělesněním tzv. „*morálky otroka*“, která za mravní hodnoty prohlašovala pokoru, vlídnost a soucit. Ty podle Nietzscheho představují klasické vlastnosti otroka a zamezují uskutečňování altruistických činů. Vždyť jak může pomoci bezmocný otrok? „*Morálku otroka*“ nahrazuje „*morálkou pána*“, do které patří vznešenost, rozvoj a dosahování kvalit vedoucích k pokroku lidstva. Člověk by měl usilovat o překonání sebe samého (THOMPSON, 2004). Lidé uplatňující „*morálku pána*“ se rozvíjejí, nesnaží se pouze přežít, ale jsou ochotni obětovat ve jménu něčeho vyššího i svůj život.

Ve filosofii 20. století se vyprofilovaly tři základní filosofické pozice. Filosofie orientovaná marxisticky, pozitivistický směr a filosofie fenomenologická. Věnovat se zde budu existencialistickému a fenomenologickému pohledu na etiku.

Centrálním pojmem **existencialismu** je bytí, formování sebe sama, rozvíjení se. Intencionalita, cílevědomé zaměření je dle něj charakterističtější vlastností člověka.

Zakladatelem existencialismu byl dánský filosof, psycholog a teolog **Søren Aabye Kierkegaard** (1813 – 1855). Kierkegaard chápal lidskou existenci jako paradox, který v člověku vyvolává strach a zoufalství. *“Člověk, jakožto syntéza nekonečnosti a konečnosti, časnosti a věčnosti, svobody a nutnosti, je existencí paradoxu”* (ŠPLÍCHAL, 2003). Je pro něho proto důležitý vztah k Bohu, který nám dal svobodu rozhodovat se a ve kterém je smysl všeho. Lidská existence pro něho jedinečná a nezakládá ji rozum, ale svobodná volba člověka. Jen člověk sám se může rozhodnout čím chce být, co a jak chce dělat. Jeho volby ho utvářejí a jsou zdrojem změn. S vírou v Boha nemá člověk o mravních otázkách pouze přemýšlet, ale situacím mravní volby se aktivně účastnit a činit v nich svá rozhodnutí. V těchto rozhodnutích je si dle Kierkegaarda člověk vědom své svobody a utváří sám sebe. Kierkegaard neposkytuje tedy žádný návod pro morální život v podobě pouček či nařízení. Vyzývá člověka k činu a odpovědnosti.

Základní výzvou **fenomenologie**, kterou formuloval **Edmund Husserl** (1859 – 1938), je *„k věcem samým!“* (*Zu den Sachen selbst!*). Reaguje jí na převládající karteziánské myšlení, které zajímá materiálně a podstata (duše) se z něho vytrácí. Husserlův pokračovatel, ačkoli se s ním v mnoha názorech rozešel, byl **Martin Heidegger** (1889 – 1976). K věcem samým a k samotnému bytí se můžeme dostat pouze péčí o duši, která spočívá v bytostném tázání. V otázkách, nikoli v odpovědích, nalézáme smysl. *„Otázky vytvářejí napětí, silové pole duchovního charakteru a v něm si zjednáváme přístup i k tomu, co jest nepředmětným způsobem“* (HOGENOVÁ, 2006, s.15). Odpovědi na etické otázky tedy nezískáme jejich pouhým popisem. Je nutné se tázat a snažit se jít *„k věci samé“*, oprostít se od rolí, okolností, vztahů, do kterých jsme byli životem „vrženi“. Zbavit se veškerých předsudků a dívat se na věci tak, jako bychom je viděli poprvé. Je nezbytné dostat se ke svému autentickému já, nebýt se sebou ve sporu, ale v usebrání, kdy je v jednotě moje jáství a svědomí. Heidegger to

nazývá nalezením ohňového středu světa (*der Herd*), který je pro člověka domovem (HOGENOVÁ, 2006; THOMPSON, 2004).

### 3.2 Svědomí a morální vývoj

Svědomí hraje v morálním jednání jako regulativ důležitou roli a jako takové bylo a je jeho zkoumání v zájmu mnoha myslitelů. V předchozí části jsem nastínila, že nalézt normy a pravidla pro jednání ve všech situacích je velice těžké, ne-li nemožné. Nyní zmíním krátce úlohu svědomí, které může tuto úlohu pro někoho naplňovat.

Pojem svědomí je chápán jako vrozený smysl pro to, co je a co není správné. Nejčastěji je spojován s křesťanstvím, kde je vnímán jako Boží hlas v duši. V optice přirozeného zákona **Tomáše Akvinského** se nechá řídit svým svědomím ten, kdo řízen svým rozumem aplikuje přirozený zákon na konkrétní případ. Jestliže člověk jedná podle svého svědomí, přijímá za toto jednání odpovědnost, která je nedelegovatelná (WEBER, 1998). Každý člověk je totiž jedinečný a jako takový je oslovován Bohem. Osobitým způsobem, ovlivněným svědomím tak reaguje každý člověk. V současné teologii je svědomí vykládáno jako místo setkávání Boha s člověkem.

Psychologické vysvětlení svědomí se váže na vytváření hodnot a představ v dětství. Jsme k mravnímu uvědomění vedeni výchovou a jsme jí ovlivněni; významné místo zaujímá prožitek pocitu viny. Periodizací mravního vývoje se přímo věnovalo nebo pouze dotklo mnoho odborníků. Znamé jsou názory Sigmunda Freuda, Jeana Piageta a jiných. V následující části se dotknu způsobu užívání pravidel, jak je vysledoval Piaget a stručně popíši morální vývoj podle Kohlberga.

Švýcarský vývojový psycholog **Jean Piaget** (1896 – 1980) zaznamenal, že děti jsou neustále konfrontovány s pravidly morálky tak, jak je chápou a prosazují dospělí. Pomocí analýzy chování dětí při hře kuliček dospěl ke stanovení čtyřech stádií, která se odlišují způsobem užívání pravidel. Děti do tří let se dle jeho zjištění řídí jen svým přáním. Ve druhém stádiu se dítě snaží imitovat pravidla hry, která uplatňují starší děti. Při zdánlivě společné hře ale uplatňuje vlastní interpretaci pravidel. Opravdu spolupracovat s ostatními dětmi začíná jedinec až v dalším stádiu zhruba ve věku od sedmi let. Je přitom hnán touhou vyhrát a nutné je ujednacení pravidel. V posledním,

čtvrtém stádiu pak začne dítě mít zájem o pravidla jako taková. Piaget dalšími výzkumy dále zjistil, že zhruba do osmi let věku posuzují děti správnost jednání nikoli podle záměru, s jakým je konáno, ale dle jeho výsledku. Uvedl příklad chlapce, který otevřel dveře, za nimiž bylo na tácu umístěných patnáct hrnků, které se otevřením dveří rozbily. Druhý chlapec si chtěl vzít ze skříně marmeládu, když nebyla maminka doma a rozbil přitom jeden hrnek. Děti hodnotili jednání prvního chlapce jako horší, protože rozbil více hrnků. V tomto stádiu morálního vývoje, které Piaget nazývá heteronomním, má velký význam autorita rodiče. V autonomním stádiu přestává mít pro dítě význam autorita, kterou nahrazuje vzájemný respekt dětí. Piagetovu teorii, kterou jsem zde nastínila rozpracoval americký psycholog **Lawrence Kohlberg** (1927 – 1987).

Kohlberg rozlišuje tři roviny morálního úsudku, k nimž náleží pět stupňů morálního usuzování. Pomocí stupňů popisuje jak jedinec vnímá a pokouší se řešit morální problémy. Předkonvenční rovině přitom náležejí první dva stupně. Konvenční rovině patří třetí a čtvrtý stupeň; pátý a šestý pak postkonvenční rovině. V následujícím popisu jednotlivých stupňů budu vycházet z Heidbrinka (HEIDBRINK, 1997).

První stupeň pojmenoval Kohlberg „odměna a trest“. Zda je chování dobré nebo špatné nezávisí na úmyslu, ale na důsledcích jednání. Zásadní je snaha vyhnout se trestu, což znamená být poslušný autoritě rodiče. Chování může být snadno korigovatelné výhrůzkou trestu. Ve druhém stupni opouští dítě absolutní egocentrismus v tom smyslu, že je schopné poznat potřeby druhých. Uspokojení potřeb druhých lidí akceptuje za předpokladu, že jsou prvotně uspokojeny jeho vlastní potřeby. Ve třetím stupni morálky, označovaném jako „shoda s ostatními“, je hlavní snaha jedince získat souhlas okolí prostřednictvím dodržování norem sdílených blízkými, společenstvím, zájmovou skupinou apod. Chování dítěte tak může být někdy až úzkostné.

Čtvrté stádium je zaměřeno na právo a pořádek ve vztahu ke společnosti. Důležité je dodržovat pravidla a plnit povinnost pro zabránění chaosu. Dle Štěpánkové disponují adolescenti v konvenčním stádiu jistou dávkou empatie a do postkonvenčního stádia vstupují v okamžiku, kdy považují porozumění a pocity za důležitější než uspokojení vlastních zájmů (ŠTĚPÁNKOVÁ, 2002). V pátém stádiu s názvem „sociální úmluva a individuální práva“ se projevují utilitaristické tendence, pro které je charakteristická snaha o dosažení blaha pro co nejvíce lidí. Ve snaze zajistit všeobecné blaho má lidská svoboda ovšem absolutní hodnotu. Nejvyšší stupeň, který je často pro



svoji nejednoznačnosť vynechávajú, je dospění k univerzálním etickým zásadám. Tohoto stádia dle Kohlberga dosáhne zlomek populace.

Zásadní úlohu při osvojování výše popsaného morálního chování mají učení nápodobou, klasické podmiňování aj. zprostředkované výchovou. Právě výchova je dle Tavela důležitá pro svědomí. Svědomí není neomylné a je třeba ho pěstovat. Výchova „*má svědomí zušlechťovat a učit odpovědnosti*“ (TAVEL, 2007, s. 39).

## 4. ALTRUISMUS V KONTEXTU EVOLUČNÍ BIOLOGIE, SOCIOBIOLOGIE A EVOLUČNÍ PSYCHOLOGIE

Vědní obory evoluční biologie, sociobiologie a evoluční psychologie stavěly svoje základy na rozvíjející se teorii biologické evoluce.

Problematika vzniku a vývoje živé přírody ale zajímala lidstvo odnepaměti. Najdeme ji například již v úvahách **Anaximandra** (asi 610 – 546 př.Kr.), **Démokrita** a dalších. Evolucionistické myšlení, jako soubor názorů a představ o proměnách světa podle daných pravidel či zákonů, se historicky poprvé objevuje až v novověku (SOUKUP, 2010a).

Nejprve se podívám na pojetí altruismu podle evoluční teorie s tím, že v úvodu stručně popíši vznik této teorie. Poté se budu věnovat genocentické revoluci, která znamenala právě i změnu pohledu na altruismus. Na koncept sobeckého genu navazuje i sociobiologie a evoluční psychologie, jimiž se budu zabírat v další části. Dotknu se teorie altruismu, kterou formuloval E.O.Wilson, Hamiltonova pravidla, rodičovských investic a recipročního altruismu.

### 4.1 Evoluční teorie

Uceleně evoluční proces pravděpodobně jako první v polovině 18.století popsal francouzský matematik **Georges Louis Leclerc de Buffon** (1707 – 1788), který chápal proměnlivost druhů jako důsledek působení vlivu prostředí, existenci nějakého uceleného řádu ale zásadně odmítal. Anglický geolog **Charles Lyell** (1797 – 1875) ve své práci *Principles of Geology* (Principy geologie 1842) uvedl, že geologický vývoj na Zemi postupuje pomalu a velmi dlouho, a to podle cyklického přirozeného zákona v podobě kumulace nepatrných změn. V minulosti zaniklé druhy se podle něj mohou na Zemi znovu objevit.

K formování teorie evoluce přispěl také francouzský přírodovědec **Jean-Baptiste Pierre Antoine de Monet, rytíř de Lamarck** (1744 – 1829), který kromě

toho, že zavedl pojem biologie, popsal také vývoj organismů. Tvrdil přitom, že evoluce je výsledkem „vůle“ k pokroku a snahy organismu po přizpůsobení se. Organismy se aktivně přizpůsobují proměnlivému prostředí intenzivním používáním orgánů. Zkušeností získané nové vlastnosti se dědí a vedou následně ke změně druhu (ZRZAVÝ, 2004). Nejčastěji je v této souvislosti uváděn příklad evoluce dlouhého krku žiraf. Dle Lamarcka byly žirafy ve svém přirozeně suchém prostředí nuceny okusovat listy na stromech a aby na ně dosáhly, musely se neustále natahovat. Z tohoto důvodu se u nich vyvinuly nejen delší přední nohy, ale také se prodloužil jejich krk.

Mezi vědce, kteří přispěli k formování evolučního myšlení, můžeme také zařadit francouzského vědce **Georgese Léopolda Cuviera** (1769 – 1832), který dospěl k závěru, že v minulosti na Zemi žily organismy, které již dnes neexistují a proto teze o neměnnosti druhu nemá opodstatnění (IPSER, 2006). Existenci fosílií vysvětloval teorií kataklyzmat (katastrof), které v podobě přirozených katastrof několikrát v různém rozsahu zasáhly Zemi a způsobily zánik některých druhů. Po každé katastrofě se pak objevily druhy nové. Ačkoli Cuvier myšlenku evoluce druhů odmítal, podařilo se mu odbourat vžitou představu, že svět přírody je od stvoření světa stejný (SOUKUP, 2010a).

Darwinovo dílo *On the Origin of Species by Means of Natural Selection* (O původu druhů přirozeným výběrem) vyšlo roku 1859, nepředkládalo první teorii evoluce, naopak muselo čelit jiným, již existujícím evolučním koncepcím. Významné místo zaujímaly ty, které předpokládaly, že organismy disponují jakousi vnitřní tendencí postupného usměřovaného vývoje a zdokonalování (Francis Galton, Pierre Theilhard de Chardin), na druhé straně byly koncepce, které pro evoluci významné označovali změny vlastností skokem (Hugo de Vries, Bateson) (IPSER, 2006).

Největší význam však měla teorie **Charlese Roberta Darwina** (1809 – 1882), k jejímuž formulování dospěl nejen ovlivněn myšlenkami a názory **Thomase Roberta Malthuse** (1766 – 1834) a Charlese Lyella, ale zejména díky velkému množství vlastních nashromážděných údajů a poznatků a jejich studiím, kterými mohl teorii podložit. *“Darwin oproti svým současníkům, odpůrcům i přívržencům vynikal pečlivostí, precizností a pozorovacím talentem při zpracování všech druhů důkazů, kterými chtěl podpořit svoji představu evoluce”*, (VAŠINA, 2010, s.135).

Jedením ze základních mechanismů evoluce je **přirozený výběr**, který Darwin opřel o argument, že v populacích je více zárodků, než živých dospělých. V následném „boji o život“ jsou zvýhodněni nositelé výhodných znaků, tedy jedinci vybaveni vlastnostmi zvyšujícími pravděpodobnost přežití a reprodukce a spolu s nimi se tyto výhodné vlastnosti rozšíří v populaci. *„Úspěšnost, s jakou jsou určité vlastnosti či rysy rozšiřovány v budoucích generacích ve srovnání s ostatními variantami, se nazývá fitness (zdatnost)“* (BARRET aj., 2007, str. 30). Význam zdatnosti je však podle Petra ve své podstatě prázdný, protože *„zdatní jsou ti, kteří přežívají, a přežívají právě ti, kteří jsou zdatní“* (PETR, 2007, s 201). Za zvláštní formu přirozeného výběru pak považoval Darwin pohlavní výběr, při kterém dochází ke kompetici mezi jedinci jednoho pohlaví o sexuální partnery.

Dlouhou dobu se předpokládalo, že „boj o přežití“ se odehrává pouze mezi druhy, protože jen druh byl považován za entitu v čase relativně neměnnou a za života jedince nebylo možné zaznamenat nějaké evoluční změny. To ovlivnilo i pohled na altruismus. Obětavé chování jedince bylo v očích biologů zaměřeno na dobro druhu. Například včela, která zahynula po vbodnutí svého žihadla, umožnila přežít ostatním včelám.

Britský zoolog **Vero Copner Wynne-Edwards** (1906 – 1997), stoupenec teorie skupinové selekce, tvrdil, že jednotliví živočichové záměrně a altruisticky snižují svou porodnost pro dobro skupiny. Skupiny redukující porodnost podle něho přežijí s větší pravděpodobností než skupiny s neomezovanou porodností. *„Skupinový výběr dává přednost skupinám, kde samičky měří velikost populace a přizpůsobují množství mláďat tak, aby nebyly vyčerpány zásoby potravy“* (DAWKINS, 1998, str.108).

### 4.1.1 Sobecký gen

Výrazných změn doznala evoluční teorie s objasněním zákonů dědičnosti (znovuobjevení Mendlových zákonů) a objevením DNA. Revoluční myšlenky, které v této souvislosti vyslovili Hamilton, Trivers a Williams, popularizoval roku 1976 britský biolog a etolog Clinton Richard Dawkins (narozen 1941). Ten říkal, že objektem selekce není jedinec nebo druh, ale gen. Informace obsažená v DNA kóduje mimo jiné

pokyny k vytváření kopie svého nosiče a přenáší se tak do potomstva. DNA označil Dawkins za jakýsi „replikátor“, který je schopen replikace, tedy vytvářet své vlastní kopie (DAWKINS, 1998). Při „kopírování“ ale dochází často k chybám, díky nimž vzniká variabilita, důležitý předpoklad přirozeného výběru. Evoluční úspěšnost je měřena četností takového genu ve srovnání s ostatními. Kromě přesnosti replikace (jak přesně se dokáže kopírovat), tak musí mít replikátor, jako jednotka přirozeného výběru, další vlastnosti, díky nimž může v kompetici s ostatními uspět. Jsou jimi životnost (jak dlouho se dokáže kopírovat) a plodnost (jak rychle se dokáže kopírovat). Geny označil Dawkins jako **sobecké geny** a nově vzniklý směr dostal název teorie sobeckého genu.

V optice evoluce je altruistickým činem takový, který zvyšuje šanci druhého na přežití, ovšem na úkor dárce. Ve vlastním zájmu genů by měli geny být sobecké s tím, že se toto jejich sobectví promítá do chování jejich nositelů. Dle Dawkinse jsme geny zkonstruováni jako stroje na jejich přežití, jako vozidla (vehicles). Zároveň ale v některých situacích je pro „sobecký“ gen výhodné zachovat se altruisticky či kooperovat. Je mnoho situací, kdy nás geny vedou k altruistickému jednání. To je ale v tomto pohledu pouze převlečeným sobectvím. Proto jak říká Dawkins: „*Naše geny nás mohou navádět k sobeckosti, ale my nejsme povinni se jimi nechat řídit* „ (DAWKINS, 1998, s.15).

## 4.2 Sociobiologie a evoluční psychologie

Sociobiologie se rozvinula jako nový myšlenkový proud stojící na pomezí srovnávací biologie, etologie a komparativní psychologie v 70. letech a za jeho zakladatele je považován americký zoolog **Edward Osborne Wilson** (narozen 1929). Ve své knize *On Human Nature* (O lidské přirozenosti), vydané v roce 1978, popsal sociobiologii jako „*systematické studium biologického základu všech forem sociálního chování včetně člověka*“ (WILSON, 1993, s.25). Sociobiologie se snaží najít odpověď na to, do jaké míry je sociální chování determinováno geneticky a jak souvisí s geny kulturní evoluce. Vychází přitom z teorie evoluce a poznatků soudobé evoluční biologie a genetiky. Podle Wilsona je gen nejen základní jednotkou biologické evoluce, ale na genetickém základě je založeno sociální chování a je geny i organizováno.

## 4.2.1 Altruismus tvrdého a měkkého jádra

Edward O. Wilson rozdělil altruismus na altruismus tvrdého a měkkého jádra. Tvrdý altruismus, neboli **altruismus tvrdého jádra** popisuje Wilson jako jakési nerozumové chování. Ten, kdo tento druh altruismu vykonává, neočekává žádnou zpětnou reakci a jeho chování je tedy zaměřeno jen a pouze na jiné lidi, nikoli na sebe samého (WILSON, 1993, s. 150). Je to altruismus projevující se mezi nejbližšími pokrevnými příbuznými. Altruismus tvrdého jádra lze dle Wilsona pozorovat u rodin či kmenových jednotek, jež se vyvinuly příbuzenským nebo přirozeným výběrem. Tendence tvrdého altruismu se vyskytuje jak u sociálního hmyzu, například u včel a mravenců, tak u vyšších živočichů, mezi které lze zařadit například opice nebo lidoopi (WILSON, 1993).

Druhým typem altruismu je tzv. měkký altruismus, který se nezajímá o příbuznost, a tak je vztažný ke všem členům společenstva (KOMÁREK, 2008, s.184). Měkký altruismus neboli **altruismus měkkého jádra** považuje Wilson oproti altruismu tvrdého jádra za vrcholně egoistický. V tomto případě se tedy jedná o chování jedince, který už se nezajímá pouze o druhé, nýbrž očekává od společnosti za svůj čin patřičnou odezvu. Chování tohoto altruisty je oproti altruistovi tvrdého jádra vypočítavé a zcela vědomé. Jeho chování je společensky sankciováno. Existence altruismu měkkého jádra je podle Wilsona možná skrze vývoj výběrem jednotlivců. Velký podíl na existenci takového altruismu je připisován také evoluci kulturní. Mezi základní psychologické nástroje měkkého altruismu řadí Wilson například lež, předstírání, podvod a také sebeklam (WILSON, 1993, s. 151).

Sociobiologie se pokusila demaskovat altruismus vnímaný jako pouhý projev genového egoismu. Jak píše Zrzavý: „*Altruismus musí jiným jedincům nějak zvyšovat jejich reprodukční úspěšnost. Ale to není všechno: altruista musí jiným pomáhat a sám sobě tím škodit. Altruistická akce musí být nákladná, nebo nebezpečná, nebo obojí, nemůže být jenom vedlejší zplodinou nějaké akce egoistické či sociálně indiferentní. Jenom takto zúžený altruismus si vyžaduje vysvětlení, všechno ostatní je triviální*“ (ZRZAVÝ, 1999, s. 427).

## 4.2.2 Inkluzivní zdatnost a Hamiltonovo pravidlo

Již mnoho vědců v minulosti si všímalo souvislosti mezi příbuzenstvím a altruismem, ale až Hamilton ji dokázal formulovat. Evoluční zdatnost (fitness) byla měřena počtem potomků. Anglický evoluční biolog **William Donald Hamilton** (1936 – 2000) ale přišel v roce 1964 s teorií inkluzivní zdatnosti (*inclusive fitness*), která je jednoduše řečeno relativním genetickým zastoupením v genofondu následující generace. Inkluzivní zdatnost se podle něho skládá z kombinace počtu potomků a kopií genu předaných do dalších generací. Hamilton totiž zaznamenal, že biologická zdatnost může vzrůstat u jedinců, kteří pomáhají přednostně svým příbuzným.

Teorie inkluzivní zdatnosti vyřešila otázku evoluce altruismu. Pokud by se totiž jedinec choval altruisticky pouze v zájmu skupiny, negativně by ovlivňoval svoje šance na reprodukci a přežití a tím i na přežití jeho altruistických genů a v populaci by tak převládli geny sobecké. Altruismus se může vyvinout tehdy, pokud *cena* altruistického jednání na straně osoby takto jednající je nižší než *stupeň genetické příbuznosti* s příjemcem krát *výhoda* jež to příjemci přináší. Vyjádřeno vzorcem, známém jako Hamiltonovo pravidlo, dojde k prosazení genu pro altruismus, pokud:

$$rB > C$$

kde *r* vyjadřuje míru genetické příbuznosti mezi vykonavatelem a příjemcem (*coefficient of relatedness*), *B* jsou zisky (*benefits*) a *C* náklady (*cost*). Prospěch a náklady jsou měřeny jako počet ztracených nebo nově získaných potomků v době po provedení altruistického činu (BARRET aj. 2007). O altruistické chování by se mělo jednat jen v případě, kdy je výše uvedená nerovnost splněna (tj. když je prospěch pro příjemce, „znehodnocený“ (často nízkou) pravděpodobností, že oba aktéři nesou stejný gen, větší než náklad altruisty). Tedy pokud jedinci nejsou příbuzní ( $r = 0$ ), bude levá strana vzorečku rovna nule a altruistickému chování by nemělo nastat. „Čím větší je stupeň příbuznosti, tím menší musí být prospěch, aby se altruistické chování vyplatilo“ (BARRET aj., 2007, s.57).

Altruistické akty jsou tedy očekávány s větší frekvencí mezi blízkými než mezi vzdálenými příbuznými, protože podmínky splňující Hamiltonovo pravidlo nastanou častěji mezi jedinci s vyšší hodnotou  $r$ .

Koeficient příbuznosti například mezi rodičem a dítětem je  $\frac{1}{2}$ . Dítě totiž sdílí s každým svým rodičem polovinu genetické informace. Stejně tak se sourozenci máme 50% společných genů, se sestřenicemi a bratřenci je to jen 25%. Z toho vyplývá, že stejnou pomoc a péči bychom teoreticky měli poskytovat svým sourozencům i vlastním dětem. V praxi tomu tak ale zpravidla není. I prarodiče a vnučata mají stejný důvod chovat se k sobě altruisticky, sdílí spolu  $\frac{1}{4}$  genů. Důležitým faktorem je tu výhodnost investice do daného jedince. Je nasnadě, že z hlediska genů a jejich šíření je pravděpodobnější péče prarodiče o vnuka, nikoli naopak. Prarodič již nerozšíří své geny v populaci. Stejně tak i péče rodičů o vlastní děti je mnohem častější než sourozenecká péče. Navíc o tom, zda je sourozenec můj vlastní, si nemůžeme být tak jistí, jako vlastním dítětem. Je však jisté, že nejvíce příbuzný je každý sám se sebou, což může napovídat mnohé.

### 4.2.3 Rodičovské investice

Čas, energie, potrava a další náklady nejsou mezi potomky rozdělovány rovnoměrně, ačkoli z hlediska genů mají všichni stejnou hodnotu. Není důvod, proč by rodiče měli investovat do dětí různou měrou. Možností, jak jednotlivé investice přepočítat, najít nějakou společnou jednotku, bylo několik. Uspokojivé řešení našel **Robert Trivers** (narozen 1943) roku 1972 svou představou rodičovské investice (parentel investment) (DAWKINS, 1998). V jeho pojetí je „*Investice (je) jakákoli investice do jednoho potomka, která zvýší jeho šance přežít na úkor investice do jiných potomků... Rodičovská investice se měří v jednotkách snížení očekávané délky života ostatních mláďat, narozených či očekávaných*“ (DAWKINS, 1998, s. 119). Dawkins uvádí příklad mléka rozděleného mezi mláďata. Množství mléka daného jednomu není měřeno v litrech nebo v jiném měřítku, ale v jednotkách újmy ostatních mláďat. Pokud první dostane mléko, dalším se zvyšuje pravděpodobnost zahynutí. Rozdělování rodičovských investic je ovlivněno také soubojem o ně mezi sourozenci. Rodiče jsou se všemi svými potomky příbuzní stejně (50%) a stejně příbuzní jsou mezi sebou i



sourozenci. Každé z mlád'at, stejně tak jako každý z rodičů, je ale nejvíce příbuzné samo se sebou a je tedy v jeho nejvlastnějším zájmu vlastní přežití. Dochází zde nejen k souboji mezi sourozenci, ale i k souboji generací. V živočišné říši se tak setkáváme s různými strategiemi, jak strhnout pozornost rodičů na sebe na úkor sourozenců i samotných rodičů. Mlád'ata se například snaží předstírat větší hlad, slabost apod. Podle izraelského evolučního biologa **Amotze Zahaviho** (narozen 1928), jsou některá mlád'ata v hnízdě schopna vydírat rodiče nebezpečným způsobem, kdy svým křikem lákají k hnízdu predátory a zmlknou až ve chvíli, kdy je rodič nakrmí. Kukačky vyrůstající v hnízdech adoptivních rodičů mají při jejich vydírání ještě větší moc. Pokud by se jim opravdu podařilo predátora přilákat, riskovali by adoptivní rodiče ztrátu vlastních potomků. Pro adoptivní rodiče je tedy výhodné neriskovat a kukaččí mládě krmit přednostně. Dawkins popisuje také příklad kukaček, které mají kratší inkubační dobu a vylíhnou se proto dříve než adoptivní sourozenci. Bylo vypořádáno, že se tato kukaččí mlád'ata vklíní pod vajíčko a pomalu s ním couvají k okraji hnízda, kde ho shodí na zem (DAWKINS, 1998). Mlád'ata řady živočišných druhů jsou dokonce schopná dopustit se bratrovraždy.

K získání pozornosti svých rodičů používají děti například zdůrazňování a přehánění svých potřeb. Některé je nutí k poskytnutí výhod tím, že v nich vyvolají pocit viny za příkoří, jichž se na dítěti dopustili. Můžeme kupříkladu být svědky záchvatů vzteku dítěte, které se jím snaží přimět rodiče k uspokojení své potřeby (WRIGHT, 1995). Jak jsem již výše zmínila, i lidská mlád'ata takto jednají nejen na úkor vlastních sourozenců, ale i na úkor rodičů. Toto sobecké jednání je dle Dawkinse výhodné tak dlouho, dokud bude jeho zisk činit alespoň polovinu újmy blízkých příbuzných, tj. sourozenců a budoucích potomků (DAWKINS, 1998). Proto slovy Dawkinse „*Musíme své děti učit být altruistické, neboť nemůžeme spoléhat nato, že je to součást jejich biologické přirozenosti*“ (DAWKINS, 1998, s. 131).

U člověka také můžeme snadno vidět, že rodičovská péče nemá v průběhu života jedince stejnou intenzitu. Obecně lze říci, že péče by měla být intenzivní do té doby, než bude jedinec schopen samostatného života (dospělost) a kdy bude schopen plozením potomků (šířením genů) rodičovské investice zúročit. V tomto pohledu, by poněkud cynicky řečeno, měla být pro rodiče hůře přijatelní smrt dospívajícího dítěte, než kojence. Náklady vložené do výchovy ročního dítěte jsou nesrovnatelné s náklady na

výchovu trvající řekněme čtrnáct let a to včetně nákladů časových. Je také zřejmé, že investice do potomků se odlišují podle pohlaví. Liší se nejen svou povahou, ale rozdílná je i jejich intenzita v čase. V době početí potomka je investice ženy větší než investice muže. Čas a prostředky k vytvoření vajíčka daleko přesahují náklady na vytvoření spermií. Poté i do zajištění úspěšného vývoje plodu investuje žena více a při neúspěchu i ztrácí mnohem více než muž, který potřebuje k získání potřebného vkladu do vzniku dalšího potomka nepoměrně méně času než žena. Odhlédneme-li od čistě biologického pohledu na věc, můžeme zaznamenat, že již při výběru potenciálního otce svých dětí žena počítá s tím, že ji a jejich dítě muž materiálně zajistí. Tedy, že bude průběžně do svého otcovství investovat. Výzkumy v oblasti výběru partnera potvrdily, že ženy preferují status a majetek mužů, zatímco muži preferují atraktivitu žen. Bylo také zjištěno, že atraktivita žen nepodléhá módě, ale že muži preferují ženy s úzkým pasem a výraznějšími boky. Jedním z možných vysvětlení je, muži volí tyto ženy proto, že větší poměr pasu je ukazatelem ženské plodnosti (RIDLEY, 1999).

#### **4.2.4 Reciproční altruismus**

Reciproční altruismus vysvětluje altruismus odehrávající se mezi zcela nepříbuznými jedinci. Zásadní je zde očekávání osoby, která pomáhá, že osoba, které je pomoc poskytnuta, ji tuto pomoc později oplátí. Ačkoli je v zájmu jedince, resp. jeho genů, jednat sobecky, teorie recipročního altruismu vysvětluje existenci kooperace mezi jedinci nepříbuznými.

Poprvé tuto teorii uceleně popsal Robert Trivers (1971), přičemž využil modelu teorie her, která se, jako matematická disciplína, začala v evoluční biologii používat v 60. letech minulého století.

Jednou z her, na které lze reciprocitu demonstrovat, je vězňovo dilema. Dva spolupachatelé jsou zadrženi a následně odděleně vyslýcháni. Pro jejich odsouzení za závažný zločin není dostatek důkazů, je možné odsoudit je pouze za zločin lehčí, řekněme tak na rok vězení. I tak je na oba vyvíjen nátlak, aby se přiznali k těžšímu zločinu a společníka udali výměnou za svobodu. Společník bude ale v tomto případě odsouzen k odnětí svobody na deset let. Jestliže se nepřizná a neudá společníka, hrozí,

že ho udá právě společník a bude odsouzen on. Pokud se přiznají oba, čeká je také vězení, avšak pouze na roky tři (WRIGHT, 1995).

Jestliže společník zradí, bude nejlepší zradit ho také. Protože si nemohou vězni svůj závěr navzájem sdělit, je lépe předpokládat zradu a zradit taky. Oba budou odsouzeni na tři roky vězení namísto deseti let. I v případě, kdy si myslíme, že společník nezradil, je lepší zradit. Přiznáním získáte svobodu, zatímco kdybyste mlčeli, budete odsouzeni na jeden rok. Je tedy zjevné, že vždy je nejlepší zradit společníka a to i přesto, že pokud by oba neudali druhého, dostali by pouhý rok. Potlačení vlastních zájmů ve prospěch spolupráce se tedy jeví jako výhodné pouze tehdy, jsem-li si skutečně jist, že spolupráci zvolí i ten druhý. Na to ale nelze spoléhat (PEREGRIN, 2011).

*„Z hlediska formální matematiky je Věžňovým dilematem každá situace, kdy pokušení je větší než odměna, ta je větší než trest a ten je větší než to, co zůstane oškubané kavce, ačkoli výsledky hry se mění, je-li pokušení vskutku obrovské“ (RIDLEY, 2000, s.67).*

Obr.č.1. Schéma věžňova dilematu (upraveno dle DAWKINS, 1998).

		pachatel (já)	
		spolupráce	zrada
spolupachatel (on)	spolupráce	SPOLUPRÁCE každý 1 rok	VYVÁZNUTÍ já svobodu, on 10 let
	zrada	NAPÁLENÍ on svobodu, já 10 let	SPOLEČNÉ UDÁNÍ oba tři roky

Hru Věžňovo dilema bychom mohli hrát opakovaně, (za předpokladu, že vyměníme trest odnětí svobody například za množství získaných peněz). Při opakování varianty Věžňova dilematu lze zjistit, zda můžeme protihráči důvěřovat či nikoli, můžeme tahy oplácet, můžeme neustále spolupracovat nebo zrazovat a podobně. Nakonec zjistíme, která strategie je pro nás ta nejvýhodnější. V tomto smyslu uspořádal americký politolog **Robert Axelrod** (narozen 1943) soutěž, ve které soupeřily strategie navržené odborníky. Všech patnáct soutěžících strategií sehrálo opakované Věžňovo dilema (celkem 225 her) a zvítězila strategie s názvem „půjčka za oplátku“ (*tit for tat*). Pravidla této strategie jsou dvě: hru zahajuj vstřícným krokem, v každém dalším kole opakuj tah soupeře. Pakliže se sejdou dva hráči uplatňující strategii „půjčka za oplátku“ dojde ke vzájemné kooperaci, z níž těží oba. Hráči ovšem musejí nutně být schopni zapamatovat si soupeře, resp. toho, komu pomoc poskytli a mají tedy vrátit a naopak. Takové chování bylo vyzorováno například u upírů obecných (*Desmodus rotundus*), žijících se krví velkých savců. Ti se jsou schopni podělit o přebytečnou krev nejen s příbuznými, ale i s těmi, kteří jim ji poskytli při předchozí příležitosti. Tedy si je pamatovali. Rozdělení se, je zde jakousi investicí do budoucnosti, ačkoli stoprocentní jistota návratnosti zde není. Pokud se obdarovaný upír o krev později nepodělí, musí počítat s tím, že když bude potřebovat příště pomoci on, nebude mu poskytnuta. Svoji roli zde hraje míra vděčnosti za poskytnutí pomoci. Čím větší hodnotu má pro obdarovaného poskytnutá pomoc, tím větší vděčnost pociťuje, což ho vede k oplacení pomoci stejnou měrou.

Dalším zajímavým příkladem je symbiotický vztah ryb, které se živí vybíráním parazitů z těl větších ryb. Větší ryby dokonce nechají tyto malé ryby-čističe vplout do tlamy, kde jim čistič vybere parazity ze zubů a žáber. Velká ryba přitom nevyužije situace, kdy by mohla menší rybu pozřít a nechá ji odplavat. Jejich vztah je vzájemně prospěšný. Malá ryba má dostatek potravy a velká se těší pravidelné očištění. Jako všude, i zde se objevují podvodníci, kteří se v tomto případě vydávají za čističe a v nestřeženém okamžiku velké rybě čekající na očištění ukousnou kousek ploutve a uplavou. Podle Triverse vytvořil přírodní výběr mnoho psychických vlastností podporujících nejen včasné odhalování podvodníků, ale také schopnost podvádění a schopnost vyhnout se podezření z podvodu. Mezi tyto vlastnosti řadí například sympatii, vděčnost, vinu a závist. U člověk jako živočicha vybaveného největším mozkiem nabývá umění podvádět rozličných podob. S výše uvedenými získanými

sympatiemi zvládne například šikovný podvodník vylákat z důvěřivých lidí větší množství peněz třeba na pořádání charitativní akce výměnou za dobrý pocit těchto dárců aj.

V případě recipročního altruismu se jedná o chování, které vychází z předpokladu, že příjemce pomoci se v budoucnu zachová vůči poskytovateli pomoci podobným způsobem. Jedná se o investici ve prospěch dlouhotrvající kooperační interakce. Tento typ altruismu souvisí s tendencemi k odpouštění vs. odplácení. Slovy Cicera: „*Není nepostradatelnější povinnosti nad povinnost opětovat laskavost. Lidé nedůvěřují tomu, kdo zapomíná konat dobrodiní*“ (cit dle RIDLEY, 2000, s. 116). Lidé se liší v míře s jakou jsou připraveni předpokládat něčí ochotu či neochotu k reciprocitě. Rozdílná je mezi lidmi také touha odplaty za nedodržení reciprocit, ale i odpouštění této chyby. Z dlouhodobého pohledu touto kooperací obě strany dosahují zisku. Tato evolučně stabilní strategie jednoduše ukazuje, že zachovat se altruisticky se vyplácí.

Evoluční teorie se svým geocentrickým pohledem tedy předpokládá, že jakkoli čistě se nám altruistické chování jeví, ve skutečnosti takové není, protože je řízeno geny sledujícími své sobecké zájmy. Poněkud přívětivější pojetí altruismu Wilsona již počítá s altruistickými jednáním, které nehledá vlastní prospěch (altruismus tvrdého jádra). Vzhledem k faktu, že se tento typ altruismu objevuje mezi příbuznými, mohli bychom oponovat, že jde opět o jednání v zájmu genů. Wilson ale počítá i s altruismem čistě egoistickým (altruismus měkkého jádra). Podle Hamiltona a jeho matematického vyjádření míry příbuznosti, se svým altruistickým jednáním snažíme o zvýšení inkluzivní zdarnosti, tedy o co nejvíce potomků (resp. genů) přeživších do další generace. S tím souvisí i rodičovská péče, jež se v optice socobiologické snaží o totéž. Tedy o sobecké prosazení vlastních genů.

## 5. ALTRUISMUS V KONTEXTU ANTROPOLOGIE

Antropologické studium lidstva, jeho minulosti a současnosti, zahrnuje nejen popis a analýzu rozličných kultur, ale bylo ovlivněno samotným chápáním pojmu kultura. Od doby římského filozofa **Marca Tullia Cicera** (106 – 43 př. n. l.) byla kultura vnímána jako hodnotící pojem. V průběhu dějin plných výrazných změn majících vliv na pohled na člověka a společnost se pojem kultury měnil. Pro nás je ale významným milníkem nový způsob používání pojmu kultura, který počátkem devadesátých let 19. století do antropologie přinesl významný americký antropolog **Franz Boas** (1858 – 1942) (SOUKUP, 2009a).

Boas poukázal na fakt, že v různých společnostech existují různé kultury, že není jedna univerzální a že ji také není možné používat jako hodnotícího pojmu. Nesouhlasil také s názorem, že lidské chování je pouze biologicky determinované, a snažil se prosadit, a se svými žáky závěry z terénních výzkumů i dokázat, že lidské chování i prožívání je determinované kulturou. Tedy i chování altruistické.

V následující části se podívám na altruismus ve zvyku dávání darů, ve směnném obchodu kula a v potlači. Na závěr se dotknu teorie Pjotra Alexejeviče Kropotkina, který spolupráci a altruismus považoval mimo jiné i za největší ctnost.

### 5.1 Dar jako závazek

Ačkoli kulturní relativismus říká, že není možné hodnotit rozličné kultury podle nějakých jasně daných univerzálních standardů, neznamená to, že v jednotlivých kulturách neexistují stejné prvky, jakkoli se mohou v mnoha ohledech lišit. Jsou to *„typy kulturních prvků, s nimiž se setkáváme v každé kultuře; jsou to podobnosti v klasifikaci, nikoli v obsahu* „ tzv. **kulturní univerzálie** (SOUKUP, 2009a, s.40). V seznamu sedmdesáti tří kulturních univerzálií, které uvedl americký kulturní antropolog **George Peter Murdock** (1897 – 1985) můžeme vedle pojmů etika, vlastní jména, pravidla dědění, žertování aj. nalézt univerzálii dávání darů.

Téma daru a darování se objevilo v **ekonomické antropologii**. Jejím předmětem je komparativní výzkum ekonomických systémů, institucí a procesů ve společnostech. Původně byly v centru zájmu tradiční rodové společnosti, časem se ale rozšířil i o lovecko-sběračské a rolnické společnosti. Přestavitelé tohoto směru se opírají o domněnku, že v každé společnosti existuje ekonomický systém zajišťující produkci a distribuci statků a služeb sloužící k uspokojení potřeb člověka (SOUKUP, 2011).

Dar je dle strohé definice: „*bezúplatný převod majetku*“, který „*nemusí být určen na přesně vymezený účel, ale v určitých situacích je vhodné účel definovat ...*“ (DOHNALOVÁ, SÝKORA, 2009, s.844). Dary jsou přitom dávány při mnoha příležitostech – narozeniny, vánoce, svatby, křtiny apod. Nejčastěji lidé dávají dárky svým příbuzným a známým a očekáváme, že tak dělají proto, že jim na druhém záleží, chtějí mu udělat radost apod. V některých případech je více či méně patrné, že je dar poskytnut v zájmu zachování přízně obdarovaného, v očekávání oplacení daru, jako ukázka movitosti dárce aj. Obdarovaný se pak může nejen vlivem vztahu jaký k dárci má, ale i vzhledem k povaze daru, cítit jistým způsobem i zavázán dar oplatit. Mohli bychom tvrdit, že zcela nezištné je dávání darů dětem, které nejsou sto dar oplatit, ovšem v optice výše popsané teorie sobeckého genu bychom neuspěli.

Zvláštním případem jsou dary dávané na podporu nějaké charitativní organizace, obětem živelných katastrof apod. V médiích můžeme vidět, že darovaný se svým činem snaží získat obdiv, prestiž, získat nebo potvrdit svoji dobrou pověst, udělat si reklamu.

Právě potvrzení či získání dobré pověsti může být častou motivací darovacího aktu. Můžeme vidět z reakcí lidí, že ten, kdo se účastní nějaké charitativní akce či daruje například nějaký peněžní obnos, je v očích lidí vážený a mnohdy je inspirací pro své obdivovatele. Takto viditelně demonstrovaná vlastnost pomáhat ostatním vede k tomu, že se člověku s dobrou pověstí nabízí více lidí, kteří se s ním chtějí znát a chtějí s ním spolupracovat. Muži- dárci, se stávají atraktivními pro ženy (FEHR, FISCHBACHER, 2003).

Dalším pojmem, který je důležité definovat je směna, v našem případě směna z antropologického hlediska. V obecné rovině je směna „*transferem sociokulturních prvků, který probíhá mezi sociálními aktéry, jimiž mohou v této souvislosti být jak jednotlivci, tak skupiny.*“ Tedy obchodem zboží a služeb. Z širší perspektivy je směnou

„každý proces nebo každá interakce mezi sociálními aktéry, v jejichž důsledku dochází (1) k utváření, udržování nebo posilování vzájemných svazků a pout mezi sociálními aktéry; (2) k získávání prospěchu“ (SOUKUP, 2009b, s. 3750).

Analýzou daru se zabýval francouzský etnolog a sociolog **Marcel Mauss** (1872 – 1950). Mauss disponoval neuvěřitelným rozsahem vědomostí a výzkumů v terénu se neúčastnil, byl jedním z takzvaných *armchair anthropologist*. Významně ovlivnil francouzskou antropologickou školu a velkého ohlasu se dočkala jeho kniha *Essay sur le don: Forme et raison de l'échange dans sociétés archaïques* (Esej o daru: formy a příčiny směny u archaických společností, 1924). Zde se, kromě analýzy daru, věnoval také ceremoniální směně kula a potlači.

Mauss zaznamenal, že v začátcích mnoha evropských civilizací se formou darů uzavíraly smlouvy. Tyto dary byly zdánlivě dobrovolné, ve skutečnosti byly ale povinné. V dávných archaických společnostech podle něho nedocházelo k prosté výměně zboží mezi jednotlivci, ale mezi kmeny, rody, rodinami. Ty se buď přímo výměny účastnily, nebo byly zastoupeny náčelníky. Předmětem směny přitom mohlo být téměř cokoli: hostiny, zdvořilosti, obřady, vojenská výpomoc, rituály, ženy, náboženské funkce aj. (MAUSS, 1999).

Polynéští domorodci věřili, že věci mají svou duši. Proto v tom, co nabízeli, dávali něco ze sebe. Bylo pro ně následně logické, že jeden druhému musel vrátit to, co bylo v jejich představách součástí povahy dárce a obdarovaného. Darovaná věc nebyla pouze něčím neživým, ale člověk jejím přijetím dostal něco z duše dárce a to nebylo radno si ponechat, bylo to životu nebezpečné. Neopětovaný dar mohl vést ke ztrátě „many“. Pojem *mana* zavedl do antropologie anglický misionář **Robert Henry Codrington** (1830 – 1922) a popisuje ji jako nadpřirozenou sílu, kterou měli nejen lidé, ale i zvířata, rostliny, nerosty a věci. Codrington k tomu poznamenává: „*Mysl Melanésanů je zcela ovládána vírou v nadpřirozenou sílu nebo vliv, kterou téměř universálně nazývají mana, ona je tím, co způsobuje vše, co je mimo normální schopnosti člověka a mimo běžné pochody v přírodě; je přítomna v ovzduší, sama je spojena s osobami a věcmi a projevuje se důsledky, které mohou být připisány jedině jejímu působení*“ (SOUKUP, 2010b, s. 176). Tuto magickou a duchovní moc daru mohl zrušit jen rovnocenný dar. „*Vše obíhá tam a zpět, jako kdyby šlo o neustálou výměnu jakési duchovní materie zahrnující věci i lidi*“ (MAUSS, 1999, s.27).



V naší společnosti je tradičně zvykem darovat něco novorozenci při křtu, dát dar novomanželům a při mnoha jiných událostech. Ztrátu many u polynésanů bychom mohli přirovnat k *fau-pax*, či ztrátě tváře, když dar nepřineseme.

I když bylo darování darů uskutečňováno na základě dobrovolnosti, ve skutečnosti tomu bylo, a troufám si tvrdit že do jisté míry stále je, trochu jinak, jak o tom pojednám v dalších kapitolách. Mauss v této souvislosti proto hovoří o „systému totálních závazků“.

## 5.2 Potlač

Instituci **potlače**, která má tuto formu závazků, našel Mauss na americkém severozápadu. Slovo potlač znamená „dávat“ a pochází z jazyka Nutků (SOUKUP, 2009). Indiánské severoamerické kmeny byly poměrně bohaté. Byli mezi nimi i Kwakiutlové, které obsáhle zkoumal americký antropolog **Franz Boas** (1856 – 1942) a z jehož etnografických dat čerpal právě i Mauss. Tyto kmeny pořádaly honosné slavnosti, při nichž se oslavovaly sňatky, konaly se iniciace, aj. a při kterých se směňovalo absolutně všechno. Směny byly charakteristické svou velikou soutěživostí, kdy mezi sebou soupeřili jak jednotlivci, tak v zastoupení svých náčelníků i kmeny. Mauss proto potlač označil za typ soutěživého totálního závazku.

Potlač měl formu honosné oslavy, kde se hostitel snažil hostům předložit to nejlepší a demonstrovat tím výši svého majetku. Kromě jídla, pití se také tančilo a zpívalo a dávaly se dary. Hodnota daru byla vždy taková, aby odpovídala postavení obdarovaného. Dárce dával dary v takovém množství, že v podstatě rozdal zkoru celý svůj majetek. Kdyby svůj majetek nerozdal nebo nezničil, znamenalo by to pro něj skoro jako ztratit duši.

Boas shrnuje: *„Nadělat si dluhy na jedné straně, zaplatit dluhy na straně druhé – to je potlač... indián, který pozve své přátele a sousedy na velký potlač, kde zdánlivě promrhá veškeré plody své mnohaleté práce, sleduje dvě věci, jimž nelze upřít, že jsou moudré a chvályhodné. Jeho prvním cílem je splatit dluhy. ... Druhým cílem je umístit plody své práce tak, aby z nich vytěžil co největší zisk pro sebe i své děti“* (cit dle MAUSSE, 1999, s. 66).

Kromě povinnosti dary dávat, obsahoval potlač i povinnost dary přijímat a povinnost je oplácet. Každý dar musel být přijat a pochválen. Darem mohlo být jídlo, rybí tuk, lesní plody, maso z lovu, kožešiny, příkrývky a mnoho dalších. Potlače ale nesloužily k hromadění majetku. Jejich funkce byla společenská, kdy šlo o prestiž, čest a společenský status. To bylo zjevné u opláčení darů, kdy se hostitelé potlače snažili přetrumfnout své předchůdce. Každý dar musel mít svůj protidar. Snahou každého bylo dát dar hodnotnější a tak se jednalo takřka o válku majetku, kde se na znamení hojnosti páčil rybí tuk, příkrývky, házely se cenné předměty do moře apod.

Potlač byl slavností, při níž docházelo k dávání darů, ale při kterém nešlo o získávání majetku. Plnil důležitou společenskou funkci. Udržovaly se jeho prostřednictvím vztahy. Potlač také ukazuje, že zdánlivě altruistické dávání darů ve skutečnosti slouží k získání či udržení cti a prestiže. *“V zásadě se směňuje všechno. Duchové splývají s věcmi, věci s duchy. Spojují se životy, spojují se osoby a věci, opouštějí každá svou sféru a splývají – v tom přesně tkví smlouva a směna“* (MAUSS, 1999, s.38).

Tématem dávání darů (mimo jiné také v souvislosti s potlačem) se zabýval francouzský sociolog a antropolog **Pierre Bourdieu** (1930 – 2002), který poukázal na důležitost časové prodlevy mezi přijetím daru a poskytnutím protidaru. Pokud by dar byl oplacen bezprostředně po přijetí, působilo by to jako jeho odmítnutí či jako splacení půjčky. Protidar by měl být dán po takovém čase, *„aby ten, kdo dává, mohl svůj dar žít jako nevratný, a ten, kdo oplácí, aby svůj proti-dar mohl žít jako gratuitní, neurčený oním darem předchozím“* (BOURDIEU, 1998, s. 123).

Časový interval, který je mezi přijetím daru a poskytnutím daru, slouží jako jakési zamaskování faktu, že se jedná v podstatě o kalkulaci. Bourdieu říká, že jednáme v sebemistifikaci podporovaném kolektivním klamem, kdy přijímáme jednání vyznávající dvě odlišné pravdy. Pravdu o nezištnosti jednání a zároveň o ekonomické povaze tohoto jednání. Tento klam podporujeme maskováním ceny daru, kdy nechceme o ceně vědět my a zároveň nechceme, aby o ní věděl ten druhý. Ekonomický záměr dávání darů se přímo nevyjadřuje, protože by vedl ke zničení symbolické směny daru.

Směnu považoval za společný jmenovatel veškeré lidské aktivity francouzský etnolog zakladatel strukturální antropologie **Claude Lévi-Strauss** (1908 – 2009). Směna dle něho nejen utváří společnost a je klíčovým pojmem kultury, ale je také v jeho pojetí synonymem komunikace. Lidé směňují na všech úrovních společenské reality. Je jím úroveň, na které dochází k výměně sdělení; úroveň příbuzenských systémů, kde dochází ke směně formou výměny žen, a úroveň ekonomická, v níž dochází směně výrobků a služeb (BUDIL, MALINA, 2009). Podobně jako Mauss považuje Lévi-Strauss směnu za reciproční jev. V oblasti směny slov můžeme použít příkladu zdvořilostní komunikace dvou neznámých lidí, kteří spolu sedí v čekárně u lékaře. Ti většinou volí nezávazná témata, přičemž důležitější než hodnota informace je samotná nutnost něco říci. Platí zde pravidla, která jsem popsala výše u darování darů. Tedy, že je třeba nejen dát, ale i přijmou a oplatit v tomto případě slova či slovní reakci. Ve sféře směny věcí a služeb zdůrazňuje Lévi-Strauss spíše než materiální hodnotu směňovaných věcí jejich význam pro vztahy, které při směně vznikají (SOSNA, KOTÁLOVÁ, 2009). Nejdůležitější se ale jeví reciproční směna žen, která je základem příbuzenských struktur. Směňování žen z vlastní příbuzenské skupiny za ženy z jiných skupin nejen že zabraňuje incestu, ale vedlo také podle Lévi-Strausse k potlačení endogamie, respektive ke vzniku exogamie. Reciproční směna žen se svými důsledky je v pojetí Lévi-Strausse hranicí mezi přírodním řádem a kulturou, mezi promiskuitním životem a vznikem kulturních norem upravujících volbu partnera (SOUKUP, 2009a). Opravdová reciprocita funguje přitom podle známého amerického antropologa **Marshalla Sahlinse** (narozen 1930) právě pouze mezi nepříbuznými jedinci, kde dochází ke směně předmětů stejné hodnoty. V případě, že jedna strana dostane méně než druhá, hovoří o tzv. „negativní reciprocitě“ a reciprocitu mezi příbuznými označuje jako reciprocitu „generalizovanou“. Reciprocita v rámci rodiny se projevuje například sdílením jídla, které zajistí a připraví rodiče, a předpokládá se, že děti tuto službu oplatí tím, že například umyjí nádobí, vynesou odpadky apod. (RIDLEY, 2000).

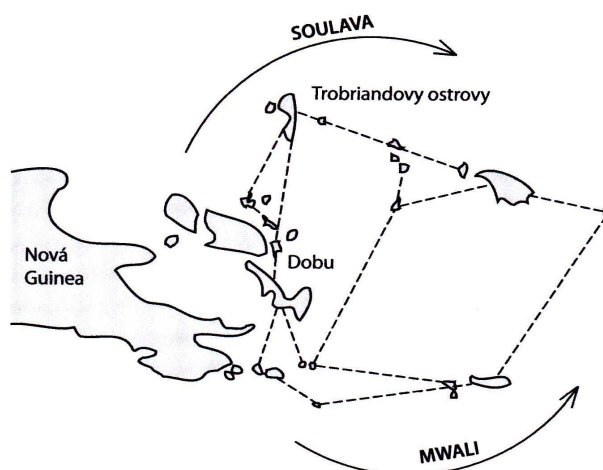
### 5.3 Ceremoniální směna kula

Mezi zakladatele ekonomické antropologie patří, mimo jiných, britský antropolog polského původu **Bronisław Kasper Malinowski** (1884 – 1942). Jeho význam pro antropologii byl obrovský - byl zakladatelem britské novodobé

antropologie a do dějin oboru se zapsal zejména jako zakladatel nového pojetí terénního výzkumu. Tento nový způsob je postaven na dlouhodobém pobytu ve zkoumaném společenství (nejlépe rok) s tím, že se výzkumník v rámci možností účastní života v této společnosti (BUDIL, 2003). Sám Malinowski se několika terénních výzkumů, dle jeho zápisů v denících velice vyčerpávajících, zúčastnil. Pro naše téma je významný jeho pobyt na Triobriandových ostrovech, o kterém po svém návratu pojednal v knize *The Argonaut of the Western Pacific* (Argonauti západního Pacifiku, 1922).

S ceremoniální reciproční směnou kula se Bronisław Malinowski setkal při svém výzkumu prováděném na Trobriandových ostrovech v letech 1917 – 1918. Na základě informací Malinowského se tímto jevem obšírněji zabýval také Marcel Mauss. Vnitrokmenový i mezikmenový obchod kula se odehrával v pomyslném kruhu mezi kmeny obývajícími ostrovy a souostroví na východ od Nové Guineje, včetně ostrovů Triobriandových. Tento obchod se však vždy prováděl pouze se dvěma předměty. Jedním z nich byly náhrdelníky vyrobené z perleti červených ostrovek zvané *soulava* a náramky *mwali*, vyřezávané z hlazených mušlí. Náhrdelníky *soulava* se někdy používaly jako symbol ženy, náramky *mwali* pro symbol muže. Náhrdelníky se při obchodu předávaly z východu na západ, zatímco náramky ze západu na východ.

Obr.č. 2 Ceremoniální směna kula (převzato z SOUKUP, 2009 a, s. 116)



Nejednalo se však o obchod v pravém slova smyslu. Ten byl podle Mausse charakteristický smlouváním. Jednání při recipročním obchodu kula mělo ale

ceremoniální charakter a působilo dojmem nezištného obdarování, kde se měla projevit štědrost a nezávislost zúčastněných. Obdarování však přijímali věci sice s respektem, ale také s jistým pohrdáním. Přijatý dar vzali opatrně do rukou a vzápětí ho odhodili na zem. Dárce nato předstíral přehnanou skromnost a za dar se v podstatě omlouval.

Kula měla svá jasná pravidla. Náramky a náhrdelníky se jako šperky nosily jen výjimečně. Jejich majitelé je nosili při slavnostních příležitostech jako znak bohatství. Nosili je především muži, kteří je příležitostně půjčovali příbuzným. Ponechat si náhrdelník nebo náramek si majitel mohl ale pouze do dalšího obřadu předávání darů. Šperky tak kolovaly až několik set let. Při svém kolování byly také postupně dotvářeny doplňováním o mušle. Jejich vzhled je tak dílem mnoha rukou. Dalším pravidlem je povinnost svému partnerovi v kule někdy v budoucnu dát dar srovnatelné hodnoty. I když oba zúčastnění, jak dávající, tak obdarovaný, odhadují přibližnou hodnotu daru, nikdy před sebou tuto skutečnost nevyjadřují. Všeobecně se očekává, že směňované *soulava* a *mwali* budou mít ekvivalentní hodnotu (SOUKUP, 2009b). Pravidla o tom, kdo může do kuly vstoupit se na různých ostrovech nepatrně lišila. Někde se jí mohli účastnit všichni muži, někde pouze náčelníci. Jisté ale bylo, že pokud v kule jednou byli, byli v ní napořád. Díky kule tak docházelo k upevňování vztahů jak mezi přímými účastníky, tak přeneseně i jejich společenství.

Reciproční směna kula nebyla tedy dle Mause pouhou, více či méně výhodnou, výměnou zboží. Na jejím průběhu se podílely prvky náboženské, plnila sociální funkci, byla formou morálního závazku a významné místo v ní měly vztahy a spolupráce zúčastněných.

## 5.4 Pospolitost a Pjotr Alexejevič Kropotkin

Spolupráce byla hlavním tématem díla ruského knížete **Pjotra Alexejeviče Kropotkina** (1842 – 1921). Po zkušenosti nezištné a dobře zorganizované pomoci přátel, díky níž uprchl z vězení, a na základě vypozerovaných skutečností, přišel s novou teorií evoluce, lépe řečeno s doplněním teorie Charlese Darwina. Kropotkin tvrdil, že hnací silou evoluce není pouze boj jednotlivců o přežití, ale že hlavní je

spolupráce a solidarita - a používá pro ni pojem pospolitost. Respektive tvrdil, že „*sdružení jest jim nejúčinnější zbraní v boji o život...nikoli v zápasu jen o pouhé živobytí, ale vůbec v boji se všemi přírodními podmínkami* „ (KROPOTKIN, 1922, s.255).

Kropotkin si totiž všiml, že vstřícnost a solidarita byly součástí života lidí primitivních kmenů. U kočovného kmene v horách Sibíře zaznamenal, že je hanebnost nepodělit se s obyvateli vesnice například o ovci. Jeho úvahy tedy vedli k hledání mravního principu, který toto chování zajišťuje či vynucuje (KROPOTKIN, 2000). Pro Kropotkina byly spolupráce, pomoc bližnímu, vstřícnost, solidarita vrozenými instinkty. Lidé se rodí jako přirozeně dobří, ctnostní a kazí je až společnost. Představu, že morálka je dílem civilizace, zavrhoval. Podle něj se z instinktu pospolitosti vyvíjejí nejen zvyky, ale i mravní zásady s tím, že nezbytnou podmínkou pro vývoj morálky je spravedlnost. Pomoc druhým bez očekávání zisku bylo za těchto podmínek možné a člověk takto altruisticky jednal proto, že chtěl a že tím naplňoval svoji přirozenost. Absolutně nejvyšší mravní hodnotu pak Kropotkin spatřoval v obětování vlastního života pro záchranu jiných lidí.

Pojetí altruismu z hlediska antropologie jsem se snažila ukázat na příkladu dávání darů, které se uskutečňovalo prostřednictvím ceremoniální směny kula a potlače. Vycházela jsem přitom ze zjištění ekonomické antropologie. Přestože je dávání darů považováno za altruistický akt, mohli jsme vidět, že může být prostředkem k získání či udržení sociálního postavení či prestiže. Dávání darů při kule a potlači sloužilo mimo jiné k udržování vztahů a na jejich základě zlepšení případné spolupráce. Téma spolupráce, resp. pospolitosti podle P.A. Kropotkina bylo spojením evolucionistického pohledu s antropologickým. Altruismus je dle něho přirozenou tendencí člověka, která je kažena společností.

## 6. ALTRUISMUS V KONTEXTU PSYCHOLOGIE

Altruismus jako jednání ve prospěch druhého je výrazně ovlivňováno společnostmi, rolemi, konkrétní situací apod. Na problematiku altruismu budu proto nahlížet z pozice sociální psychologie. Nejprve se zaměřím na vysvětlení prosociálního chování opírající se o teorii sociální výměny, normy sociálního chování a o empatii, jak o nich mluví Výrost a Slaměník (1997). V další části se pak zaměřím na vlivy okolí na poskytnutí pomoci, na tzv. situační proměnné a další determinanty altruistického jednání. V závěrečné části se dotknu problematiky altruismu u pomáhajících profesí.

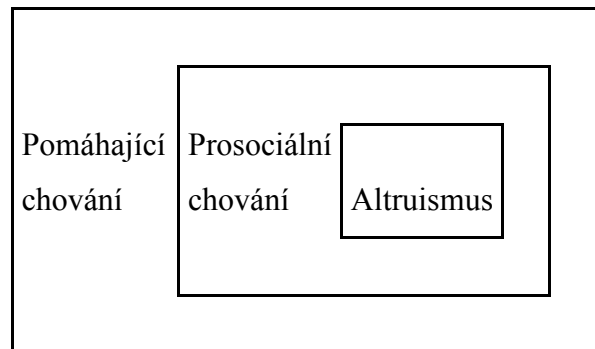
### 6.1 Sociální psychologie a prosociální chování

Sociální psychologie se jako jedna ze základních psychologických disciplín zajímá o to, jak vnímáme a interpretujeme své sociální prostředí a jaký vliv mají na naše postoje a chování interakce s druhými lidmi. Dalším předmětem zájmu jsou sociální vztahy nejen mezi jednotlivci, ale také v rámci skupin a skupinové chování (ATKINSON, 2003). Sociální psychologie čerpá ze sociologie a vytváření teorií staví především na empirických výzkumech. Obecně je chování v sociální psychologii označováno buď jako antisociální či prosociální. Existuje spousta situací, v nichž chování dokážeme označit za altruistické či pomáhající. Sociální psychologie pracuje v této souvislosti s pojmem prosociální chování. Většina autorů se přitom shoduje, že **prosociální chování** je synonymem altruismu. Altruismus je pojímán jako „*jednání v zájmu někoho jiného, nikoli ve vlastním zájmu, přičemž člověk takto jednající neočekává žádnou z vnějšku přicházející odměnu*“ (HAYESOVÁ, 1998, s. 140).

Někteří autoři ale vyčleňují altruismus jako samostatnou formu prosociálního chování. Stejně i například Moderní učebnice sociální psychologie pojmy sociální chování a altruismu rozlišuje a přidává navíc pojem pomáhání. Pomáhání je obecným pojmem, zatímco prosociální chování definují jako takové chování, jehož cílem je zlepšit situaci druhé osoby. Člověka k takovému chování vede nejen potřeba pomoci druhému, ale může se jednat také o způsob uspokojování vlastních cílů. Altruismus je ještě blíže specifikován jako jednání pomáhajícího, které je motivováno vcítěním se do

situace druhého a empatií. Přehledně je vztah mezi jednotlivými pojmy zobrazen na následujícím obrázku (HEWSTONE, STROEBE, 2006).

Obr.č. 3 Vztahy mezi pojmy pomáhání, prosociální chování a altruismus (upraveno dle HEWSTONE, STROEBE, 2006, s.333).



Faktorů, které ovlivňují zda a v jaké míře jedinec druhému poskytne pomoc, je mnoho. Vliv má například, jestli člověka potřebujícího pomoc známe, nebo je pro nás úplně cizí, jestli zhodnotíme, že jsme schopni požadovanou pomoc poskytnout a podobně. Altruistické chování vyžaduje také nějakou míru oběti toho, kdo se tak chová. Ve vyhrocených případech může dokonce obětovat život (například záchrana tonoucího), v jiných investuje minimálně svůj čas. Zásadní otázkou se ukazuje, proč člověk za těchto podmínek altruisticky jedná. Vysvětlení existence altruistického jednání genetickou determinací, učením, resp. posilováním, případně kombinací obojího bylo pro sociální psychologii nedostatečné, a rozhodli se hledat motivace altruistického chování výhradně ve vlivech prostředí a výchovy (VÝROST, SLAMĚNÍK, 1997).

### **6.1.1 Teorie sociální výměny**

Teorie sociální výměny vyšla z ekonomické koncepce. Jednotlivci si v ní vedou jakési duševním účetnictví obsahující knihu odměn, nákladů a zisků ( VANDER ZANDEN, 1987).



Před vstupem do situace, kde máme být v roli toho, kdo poskytuje pomoc, zvažujeme, zda máme dostatek energie, znalostí apod., jestli musíme překonat nějaké překážky a zda jsme na ně dostatečně připraveni. Nezanedbatelným faktorem je také skutečnost, jak moc pro nás bude nepříjemné, pokud se rozhodneme nepomáhat (sebeobviňování, odsouzení od okolí aj.) a jaká bude případně naše odměna za poskytnutí pomoci (např. dobrý pocit, uznání a ocenění od druhých apod.). Odměnou za altruistický čin je zamýšlen například dobrý pocit z vykonaného skutku, pocit uspokojení. Platí přitom, že pocit uspokojení roste, čím nepříjemnější či nebezpečnější altruistické chování je (VÝROST, SLAMĚNÍK, 1997). Časté je také prosociální chování s cílem uspokojovat potřebu uznání, která patří podle Kratochvíla k základním lidským potřebám (KRATOCHVÍL, 2006). Očividné jsou snahy o získání uznání, které jsou patrné u „předvádějících se“ dárců na charitu apod.

Teorie sociální výměny počítá při chování s kalkulací nákladů a zisků. Je tedy otázkou, zda můžeme stále ještě mluvit o altruismu. Pokud ale věříme, že existuje ryzí altruismus, musíme hledat vysvětlení mimo tuto teorii.

### 6.1.2 Sociální normy

Je nasnadě říci, že motivací výše popsaného prosociálního chování, bylo něco získat. Jaké jiné motivy může člověk k prosociálnímu chování mít? Co ho vede k altruistickým činům? Na naše rozhodování mají významný vliv **sociální normy**, které můžeme popsat jako „*Společensky nebo kulturně akceptovatelné standardy chování, které vyjadřují, jak by lidé „měli“ jednat a co je „normální“ (vhodné) pro danou situaci*“ (HAYESOVÁ, 1998, s. 147). Sociálními normami se (ve vlastním zájmu) řídí většina lidí a to nejen proto, že díky nim vědí, co se má a co se nemá dělat, ale pokud si tyto normy dostatečně osvojí, zvnitřní, přináší jim jejich dodržování pocit uspokojení.

Aby norma nebyla pouze společensky akceptovatelnou nutností osvojenou v průběhu dospívání, musí být spojena s hodnotami toho kterého člověka. **Hodnoty** „*určují celý životní styl a orientaci člověka ve světě*“ (ŘÍČAN, 2007, s.105). Hodnoty jsou také tím, co volíme jako první a až podle nich jednáme abychom uspokojili nějakou potřebu. Volby jsou podle **Abrahama Harolda Maslowa** (1908 – 1970)

realizací hodnot (MADSEN, 1979). Pro muže, který skočí bez zaváhání do vody pro neznámého tonoucího, bude mít zřejmě vysokou hodnotu lidský život. Stejně tak ho ale ke skoku do vody mohla vést potřeba obdivu, tedy i jeho hodnota.

**Jeffrey Hugh Schwartz** (narozen 1948) není jen autorem jedné z teorií hodnot, ale popsal také 4 stádia rozhodování o poskytnutí pomoci. V prvním stádiu rozhodování musí potenciální „pomocník“ rozpoznat situaci jako pomoc vyžadující a zhodnocení své kompetence zasáhnout jako dostačující. Ve druhé fázi se aktivuje norma spojená s pocitem odpovědnosti. Třetí stádium zahrnuje kalkulaci nákladů a zisků nejen pro něj, ale také pro potenciální oběť. Pak již následuje čtvrté stádium, ve kterém buď dojde, nebo nedojde k prosociálnímu chování (VÝROST, SLAMĚNÍK, 1997).

Prosociální chování motivuje zejména norma sociální odpovědnosti, norma pro spravedlnost a reciprocita. **Reciprocita** znamená, že pomáháme těm, kteří nám také pomohli. Lidé s přiměřeným sebehodnocením a lidé nepříliš závislí na svém okolí mají potřebu reciprocitu větší, než lidé s nízkým sebehodnocením. Lidé s nízkým sebehodnocením se vyhýbají přijetí pomoci i jejímu poskytnutí. Při přijetí pomoci se obávají závazku pomoc oplatit, nechtějí být někomu zavázáni a pomoc se bojí také sami poskytnout. Dostávají se tak do začarovaného kruhu, který snižuje jejich sebehodnocení (VÝROST, SLAMĚNÍK, 1997).

**Norma sociální spravedlnosti** má vliv na prosociální chování v situacích, kdy si myslíme, že se oběť dostala do nepříznivé situace bez vlastního přičinění. Nenese odpovědnost za vznik této situace. Klasickými případy jsou pomoc dětem, nemocným, obětem přírodních katastrof apod.

Norma **sociální odpovědnosti**, na rozdíl od reciprocitu, předepisuje jedinci pomáhat těm, kteří jeho pomoc potřebují, kteří jsou na něm závislí bez ohledu na to, zda mu bude pomoc oplatena. Naopak altruistické jednání není příliš očekávatelné u těch, kdo si myslí, že se člověk v první řadě musí umět o sebe postarat sám, že musí být soběstačný (HEWSTONE, STROEBE, 2006).

Otázkou je, jaké je „dravá míra soběstačnosti, resp. závislosti. Přemíra závislosti může být, zejména v pomáhajících profesích problémem jak pro příjemce, tak pro poskytovatele pomoci.

### 6.1.3 Emapie

Vedle teorie sociální výměny a norem, považují sociální psychologové za důležitý činitel vysvětlující prosociální chování i empatii. „*Empatie je emoční stav vyvolaný přiblížením se emocionálnímu stavu jiné osoby. Výsledný stav pramení z přijetí úhlu pohledu druhého a pochopení jeho pocitů*“ (HEWSTONE, STROEBE, 2006, s.340).

Jestliže je schopnost empatie u člověka dostatečně rozvinutá, dokáže se do druhého nejen vcítit a pochopit jeho situaci, ale nalézt i adekvátní řešení situace, či nepříjemného stavu druhé osoby. S řešením situace, resp. s odstraněním nepříjemného stavu druhého je spojeno i prožívání pomáhajícího, který se v různé míře, dle situace, snaží také o odstranění vlastních nepříjemných pocitů. Nikomu není příjemné sledovat utrpení druhého člověka a tak řešením k odstranění těchto pocitů je buď útěk ze situace, nebo poskytnutí pomoci. Empatie je tak důležitým motivačním faktorem altruistického chování, i když v jistém smyslu zahrnuje i prvek egoistický (odstranění vlastního napětí).

Není překvapivé, že lidé s vysokou schopností empatie jsou více altruističtí než jedinci se sníženou schopností empatie. V extrémní podobě se s absencí empatie nesetkáme například u lidí s antisociální poruchou osobnosti. Obecně je možné schopnost empatie zvýšit nácvikem. V konkrétní situaci vyžadující pomoc je dle Batsona účinné sdělit potenciálnímu pomáhajícímu, aby si představil pocity ohroženého člověka, nebo poukázat na podobnost s těmito dvěma osobami. Jak již bylo zmíněno, pomůžeme spíše člověku, do něhož jsme se dovedli vcítit, a také člověku, který je nám sympatický (VÝROST, SLAMĚNÍK, 1997). Z praxe jsou ale také známé příklady, kdy empatie k prosociálnímu chování nevede. Například hodně lidí není schopno sledovat, jak se jejich nejbližší trápí, nejsou schopni s nimi být. Ačkoliv bychom toto jednání mohli hodnotit jako empatickou reakci, která zpravidla vede k altruistickému chování, jedná se spíše o egoistické odstranění nepříjemných pocitů.

V souvislosti s tímto tématem bylo provedeno několik zajímavých experimentů. Americký sociální psycholog **Stanley Miligram** (1933 – 1984) provedl kontroverzní experiment, kterým se pokoušel zjistit míru poslušnosti vůči autoritě. Sledoval přitom, zda a jakou měrou se na poslušnosti podílí osobnostní rysy daného člověka a jakou

úlohu hrají situační proměnné. Výsledky pokusu byly šokující. Milgramova pokusu se zúčastnili tři lidé. Roli učitele dostal falešným losem dobrovolník. Role žáka připadla staršímu, bodře působícímu muži a třetím mužem byl experimentátor. Všichni odešli do místnosti, kde učitel na pokyn experimentátora usadil žáka do židle, upevnil mu ruce a potřel je kvůli elektrodám. Ve vedlejší místnosti, vybavené generátorem s tlačítky ukazujícími sílu napětí, byl učitel s experimentátorem. Úkolem učitele bylo číst sérii slov, které měl žák opakovat. Pokud žák udělal chybu, učitel ho měl potrestat ranou elektrickým proudem, přičemž při každé další chybě má být intenzita proudu větší. Z vedlejší místnosti je přítom slyšet, jak na potrestání žák reaguje: mění se mu hlas, sténá, křičí a prosí o ukončení pokusu, až nakonec umlkne úplně. Elektrické šoky i reakce žáka byly předstírané. Při pokusech učitele o pokus ukončit, je experimentátorem důrazně upozorněn, že nebezpečí nehrozí a v experimentu je třeba pokračovat. Pouze 35% dobrovolníků účastnících se experimentu v roli učitele odmítlo v experimentu pokračovat. 65% jich bylo schopno pokračovat až k takové intenzitě šoků, které jsou pro člověka život ohrožující (WEISS 2011, SLATEROVÁ 2008). Bezprostředně po experimentu vedl Milgram s dobrovolníky rozhovory, ve kterých se jich dotazoval na jejich pocity během experimentu, jejich povolání, rodinnou anamnézu apod. Zjistil tak, že povahové rysy obou skupin učitelů (těch co dávali i nedávali šoky) jsou tak podobné, že na jejich základě není možné jednoznačně určit, jak se kdo zachová v dané situaci.

## **6.2 Situační proměnné**

Nezanedbatelnou roli v rozhodování o prosociálním chování mají podmínky konkrétní situace. Jedná se o vliv okolního prostředí, jiných osob aj.

### **6.2.1 Efekt přihlížejících**

První ze situačních proměnných se ukázala při události, která šokovala takřka celý svět. Znamenala zvýšení zájmu psychologů o problematiku prosociálního chování a sociálního chování vůbec.

V roce 1964 se 28letá Američanka, dcera italsko-amerických rodičů, Kitty Genovesová vracela z noční služby a byla přepadena mužem, který ji začal bodat nožem. Stalo se tak ve slušné části města pár metrů od domu, kde bydlela. Kitty křičela a prosila o pomoc, čímž upoutala pozornost lidí bydlících v bezprostředním okolí. Jeden ze sousedů vyhlédl z okna a zavolal, ať nechá tu dívku na pokoji. Vystrašený útočník utekl a zraněné Kitty se podařilo dojít do chodby domu ke dveřím, které byly zamčené. Nikdo jí na pomoc nepřišel. Asi za deset minut se útočník vrátil a zasadil jí několik dalších ran nožem. Bodl ji celkem sedmáctkrát a z ran na jejích dlaních bylo zjevné, že se Kitty bránila. Umírající Kitty pak útočník sexuálně zneužil, nechal ji ležet v chodbě a utekl. Celý incident trval půl hodiny. Při vyšetřování bylo zjištěno, že její křik o pomoc vzbudil nejméně 38 sousedů. Ačkoli sledovali její zápas o život, nikdo z nich nenašel odvahu a neposkytl jí pomoc, ani nezavolal policii. Až ve chvíli, kdy již nebylo Kitty možné pomoci, zavolal jeden z přihlížejících policii. Nejprve se však o správnosti tohoto kroku poradil s přítelem. Svědci události u soudu poté často vypovídali, že nezasáhli proto, že si mysleli, že jde o mileneckou hádku či o nějakou hru (VANDER ZANDEN, 1985; SLATEROVÁ, 2008).

Různá vysvětlení chování přihlížejících na sebe nedala dlouho čekat, uspokojivé bylo ale až vysvětlení tzv. efektem přihlížejících. Ten říká, že se vzrůstajícím počtem členů skupiny klesá pravděpodobnost pomoci potřebnému, byť jedním člověkem. Jestliže situaci přihlíží více lidí, klesá schopnost situaci objektivně posoudit. Svou roli zde hraje i obava ze zesměšnění při neodhadnutí situace a zasáhnutí, když to není třeba či vyhodnocení vlastní kompetence zasáhnout jako nedostatečné. Výrazněji se to projevuje u poskytování první pomoci, kde si je málokdo jist správností pomoci.

## 6.2.2 Rozptýlená odpovědnost

Výrazný podíl na efekt přihlížejících má tzv. **fenomén rozptýlené odpovědnosti**. Ten říká, že pokud je jedinec v situaci sám, cítí, že i on je zodpovědný za poskytnutí pomoci. Je-li přítomno ale více lidí, odpovědnost se rozkládá na každého člena skupiny (HEWSTONE, STROEBE, 2006). Na jednotlivci tak neleží „celá“ odpovědnost, ale jen její část.

**John Darley** (narozen 1938) a **Bibb Latané** (narozen 1937), autoři efektu přihlížejících, ověřovali tento efekt několika experimenty. V jednom z experimentů studenti zaslechli, jak ve vedlejší místnosti nařiká žena, která spadla ze židle. Čím menší byl počet studentů v místnosti, tím rychlejší byla pomoc. Pokud byl v místnosti pouze jeden student, byla i odpovědnost za poskytnutí pomoci pouze na něm a rychlost pomoci byla největší. Pokud bylo studentů více, reakce byly odlišné pokud se navzájem znali nebo ne. Anonymita snižuje angažovanost pomoci. Každý očekává, že první krok udělá někdo jiný a vzhledem k tomu, že ho ostatní studenti neznají, nehrozí příliš ani obvinění z pasivity, které se nakonec tak jako odpovědnost rozptýlí na všechny členy skupiny. Tam, kde skupina vykazuje vysoký stupeň soudržnosti, například skupina kamarádů, je pohotovost k prosociálnímu chování vysoká. Experimenty bylo také prokázáno, že pokud dva lidé navážou kontakt, je vyšší pravděpodobnost, že se později zachovají prosociálně. V případech, kdy v situaci vyžadující pomoc ukáže jedna osoba ochotu pomoci, je také mnohem větší pravděpodobnost, že se připojí i další zúčastnění .

Velice neočekávaný průběh měl, dnes již legendární, experiment amerického psychologa **Philipa George Zimbarda** (narozen 1933), kterým chtěl potvrdit právě determinovanost chování člověka prostředím a rolí, kterou v něm zaujímá. V experimentu byli studenti náhodně rozděleni na dvě skupiny: dozorce a vězně. Po dva týdny, tak dlouho měl experiment trvat, měli hrát udělenou roli s tím, že jim nebylo řečeno, jak mají svoji roli hrát. Vybavení a oblečení však byli dle své role. Studenti v roli dozorců velice rychle začali uplatňovat metody, které byly nejen velice tvrdé, ale i takové, ke kterým by se za jiných okolností neuchýlili a styděli se za ně. Udělovali tělesné tresty, šikanovali a ponižovali vězně, kteří zpočátku velice rychle propadali apatii, později se vzbouřili. Nejen dozorce, ale i vězně jejich role tak pohltila, že chtěli v experimentu pokračovat. Ten ale přesto musel být již po šesti dnech ukončen (HAYESOVÁ, 1998).

Ačkoli byl experiment kritizován, zejména kvůli procesním nedostatkům a jeho etické stránce, potvrdil jím Zimbardo svoji hypotézu, že *„jednotlivec může snadno odhodit některé osobnostní charakteristiky, pokud je vystaven situacím, v nichž je mu přidělena určitá role“* (WEISS, 2011, s. 65). Jedinec nejedná tolik s ohledem na vlastní přesvědčení či hodnoty, ale s ohledem na přidělenou roli s jejími sociálními a ideologickými aspekty. V mnoha rolích, snad méně dramatických než ve výše

popsaném experimentu, se ocitáme denně. Nabízí se otázka, jak moc se necháme ovlivňovat touto rolí, jakou měrou necháme do našeho chování zasahovat naše přesvědčení a hodnoty a zejména jak můžeme tuto naši autenticitu proti vlivům role prosadit.

### **6.3 Jiné determinanty prosociálního chování**

Závěry mnoha výzkumů potvrdily, že ochotu k altruistickému činu podněcuje **dobrá nálada**. Pokud je například člověk pozitivně naladěn právě obdrženou dobrou zprávou, jeho ochota pomoci je nejvyšší bezprostředně po obdržení této zprávy. Alice M. Isen, Margaret Clark a Mark F. Schwarz (1976) provedli experiment, ve kterém byl obyvatelům města doručen domů balíček. Následně jim výzkumníci volali s prosbou o pomoc. Tou mělo být provedení telefonátu. Obyvatelům bylo voláno v různou dobu po obdržení balíčku a bylo jištěno, že největší ochota zavolat (pomoci) byla nejvyšší v prvních sedmi minutách. Pokud výzkumníci zavolali až dvacet minut po obdržení/dodání balíčku, byla ochota u těchto obyvatel stejná jako u těch, kdo balíček vůbec neobdrželi (HEWSTONE, STROEBE, 2006). Špatná nálada pak může být pro altruistické jednání odrazující, mimo jiné proto, že si potenciální poskytovatel pomoci více uvědomuje náklady, které by jeho pomoc vyžadovala.

Další proměnnou mající vliv na prosociální chování je představa spravedlivého světa. Když člověk vnímá a zažívá svět jako v podstatě dobré a spravedlivé místo, místo, kde je spravedlnosti možné dosáhnout, tak se takovém světě rád podílí, spoluutváří ho. Jestliže může svým prosociálním chováním k tomuto obrazu světa přispět, udělá to.

### **6.4 Altruismus a sociální pracovník**

Práce v pomáhajících profesích je specifická tím, že jedním z „pracovních nástrojů“ pomáhání je osobnost člověka a jeho vztah je klientovi. Tento fakt ale vyžaduje od pomáhajícího nejen patřičné dovednosti, ale přináší s sebou i řadu úskalí. Pomáhající se zabývá problémy konkrétních lidí a pokud není jeho osobní život

dostatečně naplněn, pokud je například osamělý, snaží se tuto osamělost kompenzovat vztahy s klienty. Jedná se o překročení profesionálního vztahu s klientem tím, že ho pomáhající zahrne do svého já. Pomáhající rozšíří své hranice o klienta. Takový člověk je velice obětavý, svému povolání věnuje spoustu času, působí dojem silné osobnosti, která unese všechna trápení a problémy svých klientů a tak není nelogické, že je svým okolím často vnímán jako ideál pomáhajícího.

Německý psychoterapeut **Wolfgang Schmidbauer** (narozen 1941) poukázal na fakt, že roli pomáhajícího vyhledávají lidé, kteří potřebují být v roli toho, kdo pomoc poskytuje s tím, že druhý je v roli potřebující pomoc. Svůj předpoklad neomezoval pouze na lidé v pomáhající profesi, ale všeobecně lidi ve vztazích. Popisuje tak například pár, kde muž, potřebující být tím, kdo pomáhá, donutil manželku docházet na terapii, aby dokázal (sobě nebo jí?), že potřebuje pomoc a že on má převahu (SCHMIDBAUER, 2000). Schmidbauer ale upozorňuje, že síla pomáhajícího, kterou svým jednáním demonstruje, je pouhou fasádou, za níž se skrývá, slovy Schmidbauera, „*zanedbané, hladové dítě*“, které se nenaučilo vyjadřovat své pocity.

Schmidbauer přišel s koncepcí syndromu pomocníka, který lze shrnout jako „*přítomnost narcizmu při volbě a výkonu pomáhající profese; příznaky: hlad po uznání, porozumění, obdivu, lásce*“ (HARTL, 2004, s. 269).

Syndrom pomáhajících má své kořeny již v dětství a dospívání, kdy dítěti chybí pocit přijetí a uznání od rodičů. Ti od dítěte vyžadují naplnění jakéhosi nedosažitelného ideálu Já. Dítě či dospívající se proto snaží potlačovat v sobě přirozené tendence a rozvíjet pouze vlastnosti rodiči označené za „dobré“. Potlačuje vlastnosti, které jsou zásadní pro jeho další vývoj. Často nemá možnost projít sice náročným, avšak vrcholně důležitým procesem separace od rodičů. Tím, jak se dítě snaží plnit ideální představu rodičů v sobě buduje dle Schmidbauera pocit dokonalosti. Aby se jeho sebeobraz nerozpadl, potřebuje neustálé potvrzování a přijetí od druhých. Takové přijetí, které se mu od rodičů nedostalo. Nechá se svou neutuchající narcistickou touhou po potvrzení hnát do nových situací, vyžadujících pomoc, pracuje nad rámec nejen svých možností, ale i kompetencí. Je uspěchaný a časem i se stává jednání s ním méně příjemné, protože zavalen podružnými povinnostmi nestíhá již vnímat jejich prožívání (KOPŘIVA, 2011). Navíc také může vystupovat agresivně vůči těm, kteří jeho pomoc nepotřebují či nechtějí.



Za altruistickým jednáním, jež je považováno za jeden ze základních předpokladů v pomáhajících profesích, může být často schována touha po bezpodmínečném přijetí, které se pomáhajícímu nedostalo dětství. Jeho pomoc není, a snad ani nemůže být, vykonávána s „*láskou k bližnímu*“, neboť se nenaučil „*milovat sám sebe*“.

S rostoucí vzdělaností a informovaností můžeme jen doufat, že Schmidbauerův výrok: „*Syndrom pomáhajících, neschopnost vyjádřit vlastní pocity a potřeby, jež se stala osobnostní strukturou, spojená se zdánlivě všemohoucí, nenapadnutelnou fasádou ve sféře sociálních služeb, je velmi rozšířený*“ (SCHMIDBAUER, 2000 ,s.15) bude stále méně pravdivý.

V této kapitole jsem ukázala, jaké proměnné mají vliv na poskytnutí pomoci druhému. Žijeme ve společnosti ostatních lidí, máme své role, závazky a naše jednání je ovlivňováno i naší výchovou, hodnotami a životními cíly. Pro profesi sociálního pracovníka je téma altruismu nejen vždy aktuální, ale může být i značně problematické. Jako jedno z nožných úskalí jsem zmínila syndrom pomocníka, který je dle jeho autora Wolfganga Schmidbauera nejen velice rozšířený, ale nevědomky často také ostatními lidmi podporovaný.

## ZÁVĚR

Ve své práci jsem se snažila zjistit, je-li, z pohledu vybraných věd o člověku, ryzí altruismus možný či nikoli a jaké skutečnosti altruistické jednání podmiňují. Altruismus jako morální postoj byl v průběhu dějin vždy součástí etiky velkých myslitelů a vzhledem k tomu, že byl dlouhou dobu výhradně předmětem zájmu filosofie, popsala jsem v úvodu práce názory na altruismus významných filosofů. Altruismus jako ctnost byl jednou z podmínek dosažení dobrého a šťastného života. Aristoteles kladl důraz na osvojování naučených morálních zásad zvykem aj. Snad všichni vztahovali morální jednání, zahrnující přirozeně i altruismus, k dosažení například šťastného života, naplnění života a svých možností, svobody, naplnění smyslu, který světu dal Bůh apod. Altruistické jednání byla také hodnoceno podle užitku, který přinese, a to zejména utilitaristy, jejichž koncepce je stále mnohými lidmi přijímána. Kategoricky bez ohledu na důsledky bychom měli jednat podle Kanta.

Fakt, že altruismus může být chápán nejen jako nezištné jednání ve prospěch druhého, ale právě naopak, jsem ukázala v kapitole pojednávající o altruismu z evolučně-biologické perspektivy. Dle evoluční biologie jsme tvořeni sobeckými geny, které ovlivňují naše chování ve svůj prospěch. Nabízí se závěr, že naše jednání je v zájmu sobeckých genů také sobecké, ale nemusí tomu tak vždy být. Pro naše geny totiž může být výhodné, jestliže se zachováme altruisticky. Z hlediska genů chápe evolučně biologický pohled i rodičovskou péči, kde rodiče investují do svých potomků v zájmu předání co možná největšího množství genů do další generace. Koncept recipročního altruismu říká, že pomoci druhému se vyplatí, jestliže mohu očekávat oplacení pomoci.

Na základě našich zjištění dávání darů také nevyzní jako čistě altruistický akt. Poskytování darů může být prostředkem k získání prestiže či společenského postavení aj. Utužování vztahů prostřednictvím darování vede k lepší spolupráci nejen mezi jednotlivci, ale i mezi společenstvími. V tomto ohledu se blížíme k evolučně biologickému hledisku, kdy jedinec a jeho geny těží ze spolupráce s ostatními.

Spolupráce je hlavním hybatelem evoluce dle P.A.Kropotkina, podle kterého se ale přirozeně rodíme altruističtí, a právě až společnost z nás dělá lidi sobecké.

Podle psychologické teorie sociální výměny počítáme před poskytnutím případné zisky a ztráty. Zisky například v podobě příjemných pocitů, uznání od ostatních; mezi ztráty můžeme počítat odsouzení okolí aj. Naše jednání je ovlivňováno normami spojenými s našimi hodnotami. V této souvislosti jsou hlavními normami reciprocity, kdy pomáháme těm, kteří pomohli nám; norma spravedlnosti, kdy pomůžeme tomu, kdo se do pomoc vyžadující situace nedostal vlastní vinou a norma sociální odpovědnosti k těm, kteří jsou na naší pomoci závislí. Značný vliv na altruistické chování má schopnost empatie, jejíž dostatek nemusí nutně znamenat, že povede k poskytnutí pomoci. Až mrazivě působí příběh Kitty Genovesové, který vedl k definování efektu přihlížejících, jehož součástí je fenomén rozptýlené odpovědnosti. Ten říká, že pokud situaci vyžadující pomoc přihlíží lidé, odpovědnost za poskytnutí pomoci se mezi ně rozptýlí. Čím více lidí tedy přihlíží, tím menší je pravděpodobnost, že někdo zasáhne. Z psychologického hlediska tedy jednáme ovlivněni svými emocemi, situací, ostatními lidmi a výpočtem případných ztrát a zisků.

Jak evolučně biologický, tak antropologický a psychologický pohled na altruismus v podstatě s čistým altruismem nepočítá. Jsou zde ale znatelné rozdíly mezi jednáním čistě sobeckým pod maskou altruismu až k altruismu přinášejícímu „pouze“ pocit radosti či uspokojení. Důkazy o čistě altruistickém jednání neočekávajícím jakýkoli přínos pro pomáhajícího jsem však nenašla v žádném z výše zmíněných přístupů. Závěry této práce dle mého názoru pro člověka příliš lichotivě nevyznívají. Musím ale poznamenat, že každý člověk je jedinečný a stejně tak jedinečné je i jeho rozhodování o pomoci druhému. Můžeme zaujmout hraniční stanovisko, že altruisticky jednat nemá smysl, protože nikdo jiný tak také nečiní. I když jsme podle Dawkinse řízeni sobeckými geny, tak právě proto, jak říká i Dawkinse, musíme učit své děti být dobré. Využíváním sebereflexe našeho jednání a péčí o duši můžeme pracovat nejen sami na svém jednání, ale můžeme být i příkladem pro druhé. Přes všechna výše popsaná zjištění jsem přesvědčena, že altruistické jednání vede nejen k pocitu uspokojení, ale že může vést ve svobodě k naplnění života.

## LITERATURA:

- ATKINSON, R.L. a kol. *Psychologie*. 2. vyd. Přel. Dagmar Brejlová, Erik Herman, Miroslav Petržela. Praha: Portál, 2003. 751 s. ISBN 80-7178-640-3
- BARRET, L.; DUNBAR, R.; LACCET, J. *Evoluční psychologie člověka*. Přel. Robert Kanócz, Jitka Lindová, Karel Stibral. Praha: Portál, 2007. 551 s. ISBN 978-80-7178-969-7
- BLECHA, J. a kol. *Filosofický slovník*. Olomouc: FIN. 1995. 479 s. ISBN 80-7182-014-8
- BOURDIEU, P. *Teorie jednání*. Přel. Věra Dvořáková. Praha: Karolinum. 1998. 179 s. ISBN 80-7184-518-3
- BRÁZDA, R. *Úvod do srovnávací etiky*. Praha: Koniasch Latin Press, 1998. 180 s. ISBN 80-85917-46-7
- BUDIL, I.T. *Mýtus, jazyk a kulturní antropologie*. 4.vyd. Praha: Triton, 2003. 487 s. ISBN 80-7254-321-
- BUDIL, I.T.; MALINA, J. Lévi-Strauss. In MALINA, J. a kol. *Antropologický slovník aneb Co by mohl o člověku vědět každý člověk*. Brno: CERM, 2009. s. 2233-2234. ISBN 978-80-7204-560-0
- DAWKINS, R. *Sobecký gen*. 2.vyd. Přel. Vojtěch Kopský. Praha: Mladá fronta, 1998. 319s. ISBN 80-204-0730-8
- DOHNALOVÁ, M.; SÝKORA, J. Dar. In MALINA, J. a kol. *Antropologický slovník aneb Co by mohl o člověku vědět každý člověk*. Brno: CERM, 2009. s.844. ISBN 978-80-7204-560-0
- DUFEK, P. Utilitarismus. In MALINA, J. a kol. *Antropologický slovník aneb Co by mohl o člověku vědět každý člověk*. Brno: CERM, 2009. s. 4376. ISBN 978-80-7204-560-0
- HARTL, Pavel. *Stručný psychologický slovník*. Praha: Portál. 2004. ISBN 80-7178-803-1.
- HAYESOVÁ, N. *Základy sociální psychologie*. 3. vyd. Přel. Irena Štěpaníková. Praha: Portál, 1998. 165 s. ISBN 80-7178-763-9.
- HEIDBRINK, H. *Psychologie morálního vývoje*. Přel. Ondřej Miller. Praha: Portál, 1997. 175 s. ISBN 80-7178-154-1
- HENRIKSEN, J.O.; VETLESEN, A.J. *Blízké a vzdálené. Etické teorie a principy*. Přel. Miluše Juříčková. Boskovice: ALBERT, 2000. 216 s. ISBN 80-85834-85-5

- HEWSTONE, M., STROEBE, W. *Sociální psychologie, moderní učebnice sociální psychologie*. Přel. Dagmar Břejlová, Pavla Le Roch. Praha: Portál, 2006. 776s. ISBN 80-7367-092-5.
- HOBBS, T. *Leviathan, aneb látka, forma a moc státu církevního a politického*. Přel. Karel Berka. Praha : Oikoymenth, 2009. 513 s. ISBN 978-80-7298-106-9.
- HOGENOVÁ, A. *První aproximace k fenomenologické metodě. Studijní materiál pro distanční vzdělávání*. Praha: PVŠPS. 2006, 62 s. ISBN není
- HORYNA, B. Kant, Immanuel. In MALINA, J. a kol. *Antropologický slovník aneb Co by mohl o člověku vědět každý člověk*. Brno: CERM, 2009. s. 1831. ISBN 978-80-7204-560-0
- KANT, I. *Kritika praktického rozumu*. Přel. Jaromír Loužil. Praha: Svoboda, 1996. 306 s. ISBN 80-205-0507-5
- KARFÍK, F. Jednání, štěstí a neštěstí v řeckém myšlení. In ŠVEC, O. *Filosofie jednání*. Praha: Oikomymenh. 2006. s. 17-28. ISBN 80-7298-146-3
- KLAUS, G., BUHR, M. *Filosofický slovník*. Přel. Karel Berka. Praha: Svoboda. 1985. ISBN není
- KOMÁREK, S. *Obraz člověka a přírody v zrcadle biologie*. Praha: Galileo, 2008. 325s. ISBN 978-80-200-1592-1
- KOPŘIVA, K. *Lidský vztah jako součást profese*. 6.vyd. Praha: Portál, 2011. 152 s. ISBN 80-7178-492-X.
- KRATOCHVÍL, S. *Základy psychoterapie*. 5.vyd., Praha: Portál, 2006. 384 s. ISBN 978-80 -7367-922-4
- KROPOTKIN, A.P. *Anarchistická etika*. Přel. Alan Černošous. Olomouc: Votobia, 2000. 127 s. ISBN 80-7198-050-1
- KROPOTKIN, A. P. *Pospolitost*. Přel. A.A. Hoch. Praha. 1922. 259 s. ISBN není
- LIPOTEVSKY, G. *Soumrak povinnosti. Bezbolestná etika nových demokratických časů*. Přel. Martin Pokorný, Alena Bláhová. Praha: Prostor, 1999. 311 s. ISBN 80-7260-008-7
- MADSEN, K.B. *Moderní teorie motivace*. Praha: Academia, 1979. 468 s. ISBN –není
- MALINA, J. a kol. *Antropologický slovník aneb Co by mohl o člověku vědět každý člověk*. Brno: CERM, 2009. ISBN 978-80-7204-560-0
- MAUSS, M. *Esej o daru, podobě a původu směny v archaických společnostech*. Přel. Jiří Našinec. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. 201 s. ISBN 80-85850-77-X
- PEREGRIN, J. *Člověk a pravidla. Kde se berou rozum, jazyk a svoboda*. Praha: Dokořán, 2011. 166 s. ISBN 978-80-7363-347-9

PETR, V. *Evoluční teorie. Česko-anglický Anglicko-český slovník*. Praha: Triton, 2007. ISBN 978-80-7387-016-4

RIDLEY, M. *Červená královna. Sexualita a vývoj lidské přirozenosti*. Přel. Martin Konvička. Praha: Mladá fronta, 1999. 328 s. ISBN 80-204-0825-8

RIDLEY, M. *Původ ctnosti: o evolučních základech a zákonitostech nesobeckého jednání člověka*. Přel. Martin Konvička. Praha: Portál, 2000. 295 s. ISBN 80-7178-351-X

ŘÍČAN, P. *Psychologie osobnosti*, 5. rozš.vyd. Praha: Grada Publishing, 2007. 196 s. ISBN 978-80-247-1174-4

SCHMIDBAUER, W. *Psychická úskalí pomáhajících profesí*. Přel. P. Patočka. Praha: Portál. 2000. 176 s. ISBN 80-7178-312-9

SLATEROVÁ, L. *Pandořina skříňka*. Přel. Jan Kosek. Praha: Dokořán a Argo, 2008. 303 s. ISBN 978-80-7363-090-4 (Dokořán), ISBN 978-80-7203-985-2 (Argo)

SOSNA, D.; KOTÁLOVÁ, J. Lévi-Strauss a směna. *Teorie vědy / Theory of Science*, 2009, roč. 31, č. 1, s. 65-90. ISSN 1210-0250

SOUKUP, M. *Základy kulturní antropologie*. Praha: Akademie veřejné správy. 2009a. 214 s. ISBN 978-80-87207-03-1

SOUKUP, M. Směna. In MALINA, J. a kol. *Antropologický slovník aneb Co by mohl o člověku vědět každý člověk*. Brno: CERM, 2009b. s. 3750-3751. ISBN 978-80-7204-560-0

SOUKUP, M. Proměny náboženství na Papui-Nové Guineji. In RYŠAVÝ, D (ed.). *Sociologica- andragogica 2010*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010. s. 171-189. ISBN 978-80-244-2643-3

SOUKUP, M. *Biokulturologie: evoluce a kultura*. Praha: Unie Comenius, 2010. 225 s. ISBN 978-80-7290-440-2

SOUKUP, V. *Antropologie. Teorie člověka a kultury*. Praha: Portál, 2011. 774 s. ISBN 978-80-7367-432-8

ŠTĚPÁNKOVÁ, M. Morálka a svědomí v pojetí adolescentů. In SMÉKAL, V.; MACEK, P. *Utváření a vývoj osobnosti. Psychologické, sociální a pedagogické aspekty*. Brno: Barrister&Principal, 2002. s. 163-172. ISBN 80-85947-83-8

TAVEL, P. *Smysl života podle Viktora Emanuela Frankla. Potřeba smyslu života. Přínos Viktora E. Frankla k otázce smyslu života*. Praha/Kroměříž: Triton, 2007. 303 s. ISBN 80-7254-915-4

THOMPSON, M. *Přehled etiky*. Přel. Pavla Císařová. Praha: Portál. 2004. 168 s. ISBN 80-7178-806-6

- TRETERA, Ivo. *Nástin dějin evropského myšlení : Od Thaléta k Rousseauovi*. 4. vyd. Praha a Litomyšl: Paseka, 2002. 376 s. ISBN 80-7185-171-X.
- VANDER ZANDEN, J.,W. *Social Psychology*. 4. vyd. New York: McGraw-Hill, 1987. 646 s. ISBN 0-07-553945-4
- VAŠINA, Lubomír. *Komparativní psychologie*. Praha: Grada Publishing, 2010. 208 s. ISBN 978-80-247-2847-6
- VÝROST, J., SLAMĚNÍK, I. a kol. *Sociální psychologie– Sociálna psychológia*. Praha: ISV, 1997. 453 s. ISBN 80-85866-20-X.
- WEBER, H. *Všeobecná morální teologie*. Přel. Miroslav Kratochvíl. Praha: Zvon; Vyšehrad; Křesťanská akademie. 1998. s 366. ISBN 80-7021-292-6
- WEISS, P. a kol. *Etické otázky v psychologii*. Praha: Portál, 2011. 352 s. ISBN 978-80-7367-845-6
- WILSON, O.E. *O lidské přirozenosti Máme svobodnou vůli, nebo je naše chování řízeno genetickým kódem?*. Přel. Eduard Bakalář, Zdeněk Urban. Praha: Lidové noviny, 1993. 248 s. ISBN 80-7106-076-3
- WRIGHT, R. *Morální zvíře; proč jsme to, co jsme*. Přel. Antonín Hradílek. Praha: Lidové noviny, 1995. 478 s. ISBN 80-7106-127-1
- ZRZAVÝ, J. a kol. *Jak se dělá evoluce*. Praha: Paseka, 2004. 269 s. ISBN 80-7185-578-2

### **Internetové zdroje:**

- FEHR, E.; FISCHBACHER, U. The nature of human altruism /online/. c2003, /cit. 2012-23-07/. Dostupné z: <http://www.econ-pol.unisi.it/bowles/Micro/Fehr%20Fischbacher%20Nature%202003.pdf>
- IPSER, J. Evoluční biologie /online/. c2006, /cit 2012-18-3/. Dostupné z [http://biology.ujep.cz/vyuka/file.php/1/opory/Evolucni\\_biologie.pdf](http://biology.ujep.cz/vyuka/file.php/1/opory/Evolucni_biologie.pdf)

## **BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE**

**Jméno a příjmení autora/ky:** Marie Čandová

**Studijní program:** Sociální politika a sociální práce

**Studijní obor:** Sociální práce se zaměřením na komunikaci a aplikovanou psychoterapii

**Název práce:** Problematika altruismu

**Počet stran (bez příloh):** 56

**Celkový počet stran příloh:** 0

**Počet titulů české literatury a pramenů:** 54

**Počet titulů zahraniční literatury a pramenů:** 2

**Počet internetových odkazů:** 2

**Vedoucí práce:** : PhDr. Martin Soukup, Ph.D

**Rok dokončení práce:** 2012



## Evidenční list knihovny

Souhlasím s tím, aby má bakalářská/diplomová práce byla využívána ke studijním účelům.

V Praze, dne:.....

.....  
Uživatel/ka potvrzuji svým podpisem, že pokud tuto bakalářskou/diplomovou práci využiji ve své práci, uvedou ji v seznamu literatury a budou ji řádně citovat jako jakýkoliv jiný pramen:

Jméno, příjmení	Adresa	Datum	Podpis
Marie, Čandová	Pražského povstání 684, 561 51 Letohrad		

**Posudek vedoucího/oponenta bakalářské/diplomové práce  
na Pražské vysoké škole psychosociálních studií**

Jméno a příjmení studentky: Bc. Marie Čandová

Obor studia: Sociální práce se zaměřením na komunikaci a aplikovanou psychoterapii

Název práce: Problematika altruismu

Vedoucí práce: PhDr. Martin Soukup, Ph.D.

**Technické parametry práce:**

Počet stránek textu (bez příloh): 56

Počet stránek příloh: 0

Počet titulů v seznamu literatury: 58

**Výběr tématu**

Závažnost tématu

Oborová příléhavost tématu

Originalita tématu a jeho zpracování

**Formální zpracování**

Jazykové vyjádření (respektování pravopisné normy, stylistické vyjadřování, zvládnutí odborné terminologie)

Práce s odbornou literaturou a prameny (citace, parafráze, odkazy, dodržení norem pro citace, cizojazyčná literatura)

Formální zpracování (jasnost tématu, rozčlenění textu, průvodní aparát, poznámky, přílohy, grafická úprava)

**Metody práce**

Vhodnost a úroveň použitých metod

Využití výzkumných empirických metod

Využití praktických zkušeností

**Obsahová kritéria a přínos práce**

Přístup autora k řešené problematice (samostatnost, iniciativa, spolupráce s vedoucím práce)

Naplnění cílů práce

Vyváženost teoretické a praktické části v daném tématu

Návaznost kapitol a subkapitol

0**	1	2	3	4
-----	---	---	---	---

		2		
--	--	---	--	--

	1			
--	---	--	--	--

		2		
--	--	---	--	--

		2		
--	--	---	--	--

	1			
--	---	--	--	--

	1			
--	---	--	--	--

	1			
--	---	--	--	--

0				
---	--	--	--	--

0				
---	--	--	--	--

		2		
--	--	---	--	--

		2		
--	--	---	--	--

0				
---	--	--	--	--

	1			
--	---	--	--	--

\*\* 0 – nehodnoceno; 1 – výborně; 2 – velmi dobře; 3 – dobře; 4 – neprospěl/a

Dosažené výsledky, odborný vklad, použitelnost výsledků v praxi

		2		
--	--	---	--	--

Vhodnost prezentace závěrů práce (publikace, referáty, apod.)

		2		
--	--	---	--	--

Otázky a náměty k diskusi při obhajobě:

- 1) V práci diplomantka věnovala pozornost daru jako specifickému kulturnímu jevu. Ve svém výkladu se opřela především o díla klasiků (Mauss; Lévi-Strauss, Bourdieu). Od jejich působení vznikla řada dalších koncepcí a teorií daru. Může diplomantka téma daru dát do kontextu aktuálních diskuzí ve společenských vědách?
- 2) Cítí diplomantka rozdíl mezi pojmy evoluce a vývoj?

Celkové hodnocení práce (klady, nedostatky):

Předmětem předložené diplomové práce je teoretická analýza a interpretace altruismu. Autorka se pokusila zmocnit tématu na třech strukturálních úrovních, na nichž lze altruismus zkoumat. Zvolila hledisko evoluční biologie, kulturní antropologie a psychologie. Jinými slovy, aspiruje na teoretickou analýzu altruismu s ohledem na lidskou přirozenost, kulturu a jedince jako subjektu kultury. Kromě hledisek výše uvedených disciplín prezentuje přehled pojetí altruismu vybraných reprezentantů filozofického myšlení. Tuto pasáž však považují za příliš schematickou a založenou na pramenech encyklopedického a učebnicového typu.

V práci se objevují nedůslednosti a faktické chyby, například lze uvést: *epistémé* není pravé jsoucno; autorka zaměňuje pojem vývoj a evoluce; popis koncepce inkluzivní zdatnosti není zcela korektní; Malinowski pobýval na Trobriandových ostrovech nejen v letech 1917–1918. Celkově lze konstatovat, že práce splňuje nároky kladené na tento typ kvalifikačních prací. Má logickou strukturu a akcentuje aktuální téma. Přestože je diplomová práce napsaná srozumitelným jazykem, autorka neprovedla důslednou jazykovou redakci. Autorka prokázala schopnost pracovat s relevantní odbornou literaturou, nicméně u diplomové práce s tímto tématem bych očekával výraznou práci se zahraničními prameny. Diplomovou práci dobře kompozičně vystavěla a evidentně aspiruje na interdisciplinární přístup ke zvolnému tématu.

Doporučení k obhajobě: doporučuji

Navrhovaná klasifikace: velmi dobře

Datum, podpis:

*Marku Šlejš*

**Oponentský** posudek diplomové práce

Autorka: **Marie Čandová**

Název práce: „**Problematika altruismu**“

Vedoucí práce: PhDr. Martin Soukup, Ph.D

Oponentka: Mgr. Magdalena Kořová

Akademický rok: 2011/2012

Diplomová práce Marie Čandové je teoretickou studií altruismu, autorka předkládá přehled vybraných koncepcí (sobiologie, sociální psychologie, antropologie atp.).

Vzhledem k oboru, který autorka studuje, považuji volbu tématu za velmi dobrou. Velmi též oceňuji snahu, se kterou se autorka práce snažila předložit čtenáři co nejobsažnější, pečlivě vypracovanou studii daného tématu. Přes zřejmou pečlivost a poctivost autorky v textu přeci jen nacházím některé problémy. Hlavní problém spatřuji v tom, že autorka sice vyhotovila poměrně obsáhlou práci, jde však spíše o jakýsi soupis teorií. V textu lze sice nalézt několik odstavců věnovaných shrnutí textu opírajícího se o literaturu, ne však již důkladnou kritickou analýzu a komparaci, kterou bych od teoretické práce očekávala. Kladu si tedy otázku, s jakým záměrem autorka text vlastně psala. Co mělo být jeho výsledkem? Očekávala bych též podrobnější osvětlení toho, proč se autorka věnuje předkládaným teoriím - dle jakého klíče je vybírala (to je i má otázka pro autorku).

K dílčím problémům práce

Práce s literaturou je dobrá, seznam zdrojů více než dostačující, citace jsou rámcově v pořádku (nalézám pouze velké množství drobnějších formálních nedostatků - čárky,

tečky, počty stran...atp...). Anotace neodpovídá běžnému úzu - je spíše subjektivně podbarveným popisem toho, co to je altruismus, namísto jasně definice zaměření, obsahu a formy práce. V textu se vyskytuje větší množství formálních nedostatků (nadbytečné mezery, uvozovky na začátku řádky namísto na konci předchozího řádku, chybějící či přebytečné tečky...). V práci je překvapivě velké množství hrubých chyb (Aristotelovi koncepcí, normy by měli...). Přesto, že se autorka evidentně snaží o kultivovaný a sofistikovaný jazyk, což oceňuji, stylistická úroveň je snížena častým chybováním ve skloňování, chybějícími či přebytečnými čárkami, nevhodným slovosledem, který mění smysl vět atp.). Často se bohužel vyskytují chyby ve jménech citovaných autorů (Gilles Lipotevsky!, Thompson vs. Thomson atp.).

Autorka věnuje poměrně velké množství textu důkladnému popisu toho, o čem bude psát - nejprve velmi obsáhle v úvodu práce, pak navíc v úvodu každé kapitoly - považuji tuto praxi na naprosto zbytečnou. Ocenila bych též, kdyby i velmi dlouhé pojednání o dějinách filosofického myšlení bylo zaměřeno zejména na altruismus - tedy se vztahovalo primárně k tématu práce.

Zde předkládám ukázky nevhodné stylistiky: („Dříve než předložím analýzu altruismu dle tři vybraných přístupů, budu první část této práce věnovat úvahám o altruismu velkých západních filosofů.“; „Boas poukázal na fakt, že v různých společnostech existují různé kultury, že není jedna univerzální a že ji také není možné používat jako hodnotícího pojmu.“; „Kategoricky bez ohledu na důsledky bychom měli jednat podle Kanta.“; „Fakt, že altruismus může být chápán nejen jako nezištné jednání ve prospěch druhého, ale právě naopak, jsem ukázala v kapitole pojednávající o altruismu z evolučně-biologické perspektivy.“; „I když jsme podle Dawkinse

řízení sobeckými geny, tak právě proto, jak říká i Dawkinse,  
musíme učit své děti být dobré." Atd...).

Závěrem: Práci připouštím k obhajobě.

Navrhované hodnocení: velmi dobře-dobře, dle výsledku obhajoby

V Praze, dne 14. 9. 2012

Mgr. Magdalena Koťová

A handwritten signature in black ink, consisting of a stylized 'M' followed by a horizontal line and a cursive 'K'.